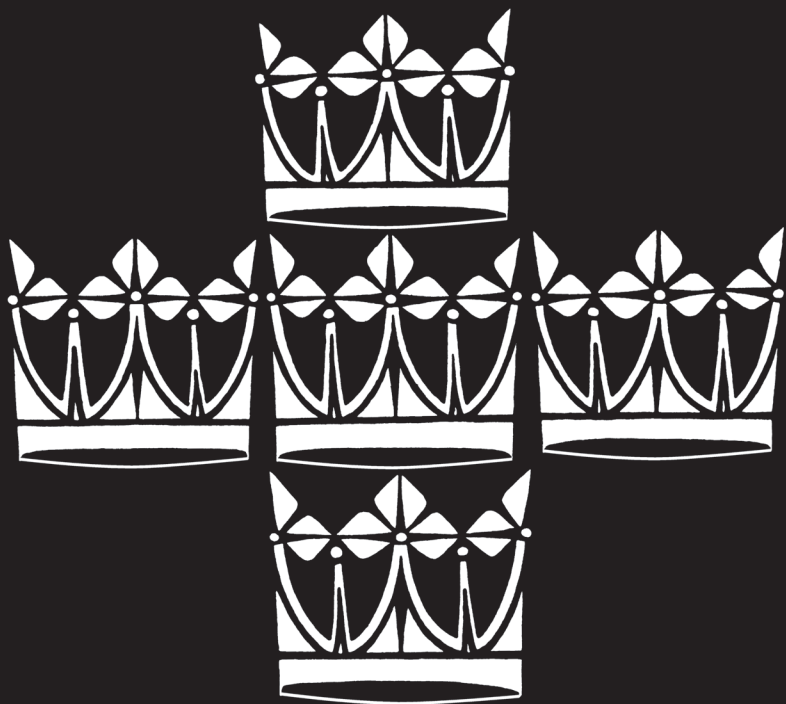

<i>Peter Kurrild-Klitgaard</i> Ahlefeldt-ridder på heraldisk udflugt	633
<i>Audun Lem</i> Professor Domenico Morichini, ridder av Dannebrog ...	639
Heraldica varia	645
Heraldisk litteratur siden sidst	649
Antti Matikkala 1979–2019	667

Hæfte nr. 119 er udgivet med støtte fra Alnefelts Legat.

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år DKK 260,-. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Ældre numre af Heraldisk Tidsskrift kan købes, hvis oplag haves.

Redaktør

Seniorrådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, AIH, FSA Scot, Granebakken 9, N-1284 Oslo, Norge – sidselrud@heraldik.org

Redaktion

Fhv. heraldisk konsulent, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Danmark – bartholdy@heraldik.org
Forsker, Ph.D. Øystein Ekroll, FSA, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbejder (NDR), Norge – ekroll@heraldik.org
Ph.D. Antti Matikkala (+), AIH, FSA, FRHistS, Finland
Rådman, adj. univ.lektor, jur.dr. Martin Sunnqvist, aih, Lunds universitet, Sverige – sunnqvist@heraldik.org

Redaktionsråd

Visiting Fellow, D.Phil. (oxon.) Adrian Ailes, AIH, FSA, FRHistS, Bristol University, UK
Amanuensis, ordensintendant, fil.kand. Tom C. Bergroth, AIH, Åbo Landskapsmuseum, Finland og
Kungl. Maj:ts Orden, Sverige
Associate Professor, Ph.D. D'Arcy J. D. Boulton, AIH, FSA, Medieval Institute, University of Notre Dame, USA
Konservator, cand. philol. Terje Bratberg, Norge
Professor, jur.dr., fil.kand. Eric Bylander, Uppsala universitet, Sverige
Ph.D. Clive Cheesman, Richmond Herald, College of Arms, England
Cand.scient. Steen Clemmensen, AIH, Danmark
Fil.dr. Inga von Corswant-Naumburg, Sverige
Førsteamanuensis, dr. polit. Jan Oskar Engene, Universitetet i Bergen, Norge
Fil.dr.h.c. Vigdís Finnbogadóttir, Islands forhenværende Præsident, Island
Professor em., dr.philos. Erla Bergendahl Hohler, FSA, Universitetet i Oslo, Norge
Cand.mag. Poul greve Holstein, Danmark
Statsheraldiker, kammarherre, fil.dr. Henrik Klackenborg, AIH, Riksarkivet, Sverige
Museumsinspektør, cand.arch. Peter Kristiansen, Rosenborg Slot, Danmark
Ortopædkirurg, dr. med. Halldór Baldursson, Island
Professor, Ph.D. Peter Kurild-Klitgaard, AIH, FRHistS, Københavns Universitet, Danmark
Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Norge
f.d. Kgl ordenshistoriograf, f.d. riddarhushenealog, fil.kand. Per Nordenvall, AIH, Riddarhuset, Sverige
Elizabeth Roads, LVO, AIH, Snawdoun Herald, Court of the Lord Lyon, Scotland
Professor, dr.phil. Georg Scheibelreiter, AIH, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Østrig
Fil.dr. Leif Tengström, aih, Finland

© Societas Heraldica Scandinavica 2019

ISSN 0040-6966

Grafisk produktion: Høgenhoff Media
Sat med 10/12 pkt. Arno Pro
Papir: 130 gram Arctic Volume White

Materialet i denne publikation er omfattet af den norske *Åndsverklovens* bestemmelser. Uden særlig aftale med Societas Heraldica Scandinavica er enhver fremstilling af kopier og tilgængeliggørelse kun tilladt i den udstrækning, som noget sådant er hjemlet i lov eller tilladt som følge af en aftale med Kopinor, *interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk*.

Ahlefeldt-ridder på heraldisk udflugt¹

Af Peter Kurrild-Klitgaard

TITLE: An Ahlefeldt knight on a heraldic excursion.

ABSTRACT: The article identifies a previously unknown case of a member of the Danish-German noble family Ahlefeldt, “Key van Anvyll”, who became an English knight in 1503 and whose coat-of-arms is known from English sources.

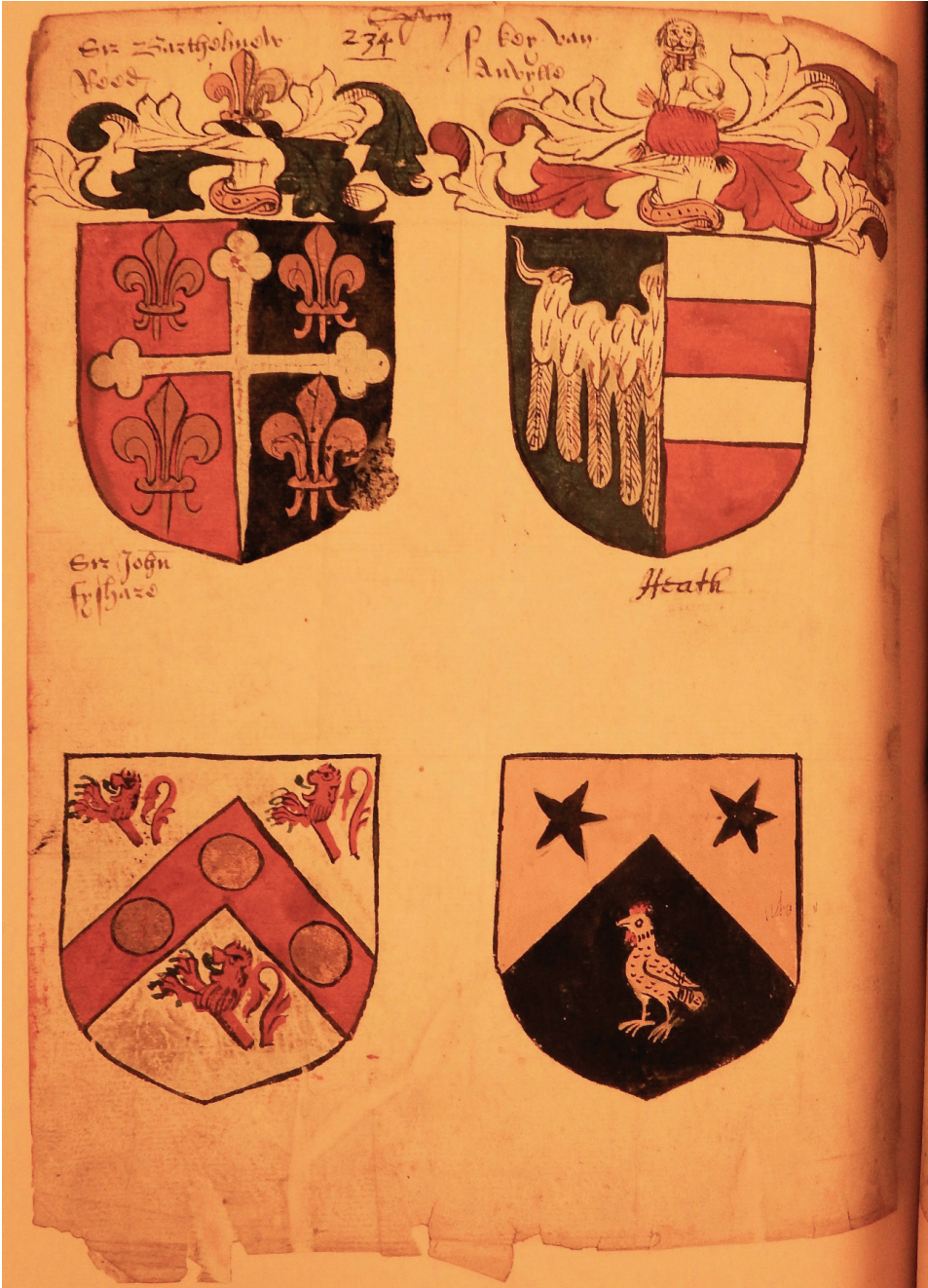
KEYWORDS: Ahlefeldt; foreigners; England; noblemen.

AUTHOR INFORMATION: Peter Kurrild-Klitgaard, Professor, Ph.D. – kurrild@ifs.ku.dk

I 2010 udsendte den anerkendte, walisiske heraldiker, Michael Powell Siddons (daværende Wales Herald Extraordinary ved det kongelige engelske heroldskollegium, College of Arms) sit store, autoritative værk *The Heraldry of Foreigners in England 1400–1700* (Siddons 2010). Værket, der har været anmeldt i dette tidsskrift (Matikkala 2011), indeholder – som titlen antyder – navne og våbenbeskrivelser for ikke-englændere, der gennem 300 år fik enten engelsk anerkendelse af deres udenlandske våbener eller blev tildelt helt eller delvist nye af herolderne i England, eller direkte af kongerne selv, eller modtog engelske adelstitler (som riddere, baronetter eller ”peers”).

Blandt de mange hundreder af navne forekommer også enkelte, der vil kunne in-

teressere skandinaviske læsere² – herunder f.eks. de dansk-hollandske baroner van Reede/Rheede (danske baroner af Amerongen) (s. 274f, jf. Achen 1973: 541), (Sir) Cornelis Tromp, lensgreve af Sølvborg (s. 320–26, jf. Achen 1973: 568), den franske familie Créqui de la Roche med norske aflæggere (s. 104ff), samt et muligt medlem af den dansk-tyske adelsslægt Blome (s. 34). Det er også oplagt at tro, at den venezianske slægt Molin, der nævnes (s. 240f), med et guld møllehjul i blå som våben og en løve med Jerusalemsflag og møllehjul som hjelmtegn, kunne være identisk med den venezianske familie Molino med identisk våben/hjelmtegn, der i 1707 fik dansk våbenforbedring (jf. Achen 1973: 546; Kurrild-Klitgaard 2009: 55f).³

I imponerende mange tilfælde er det således lykkedes Siddons at identificere ikke blot nationalitet men også de relevante, ikke-engelske slægter, som personerne har tilhørt. I sagens natur kan det dog – med divergerende stavninger, fejl i våben m.v. – kun være op ad bakke at gøre komplet eller perfekt, når personerne er kommet fra et meget stort antal lande, hvilket de danske "cases" da også illustrerer. I i hvert fald ét tilfælde synes der at "gemme" sig en dansk-holstensk adelsmand bag et ikke så genkendeligt ydre: Således optræder der hos Siddons (s. 9) en (*Sir*) *Key van Anvyllle*, som kong Henry VII slog til ridder ("knight bachelor") mellem påske (16. april) og pinse (4. juni) 1503, i kongens kammer på Baynard Castle i London (jf. Metcalfe 1885; Shaw 1906). Navnet virker måske ikke umiddelbart genkendeligt for særligt mange, men det hjælper, når man ser blasoneringen af våbenet:⁴

Arms: An impaled shield, dexter: Azure issuing from the sinister side a wing Argent; sinister Barry of four Argent and Gules.

Crest: On a cushion Gules tasseled Or a dog sejant gardant Argent collared and belled Or.

Mantling: Gules lined Argent.

Siddons' bog gengiver ikke våbenet men henviser til flere kilder, herunder gengivelser i to manuskripter: *Book of Knights of Sir*

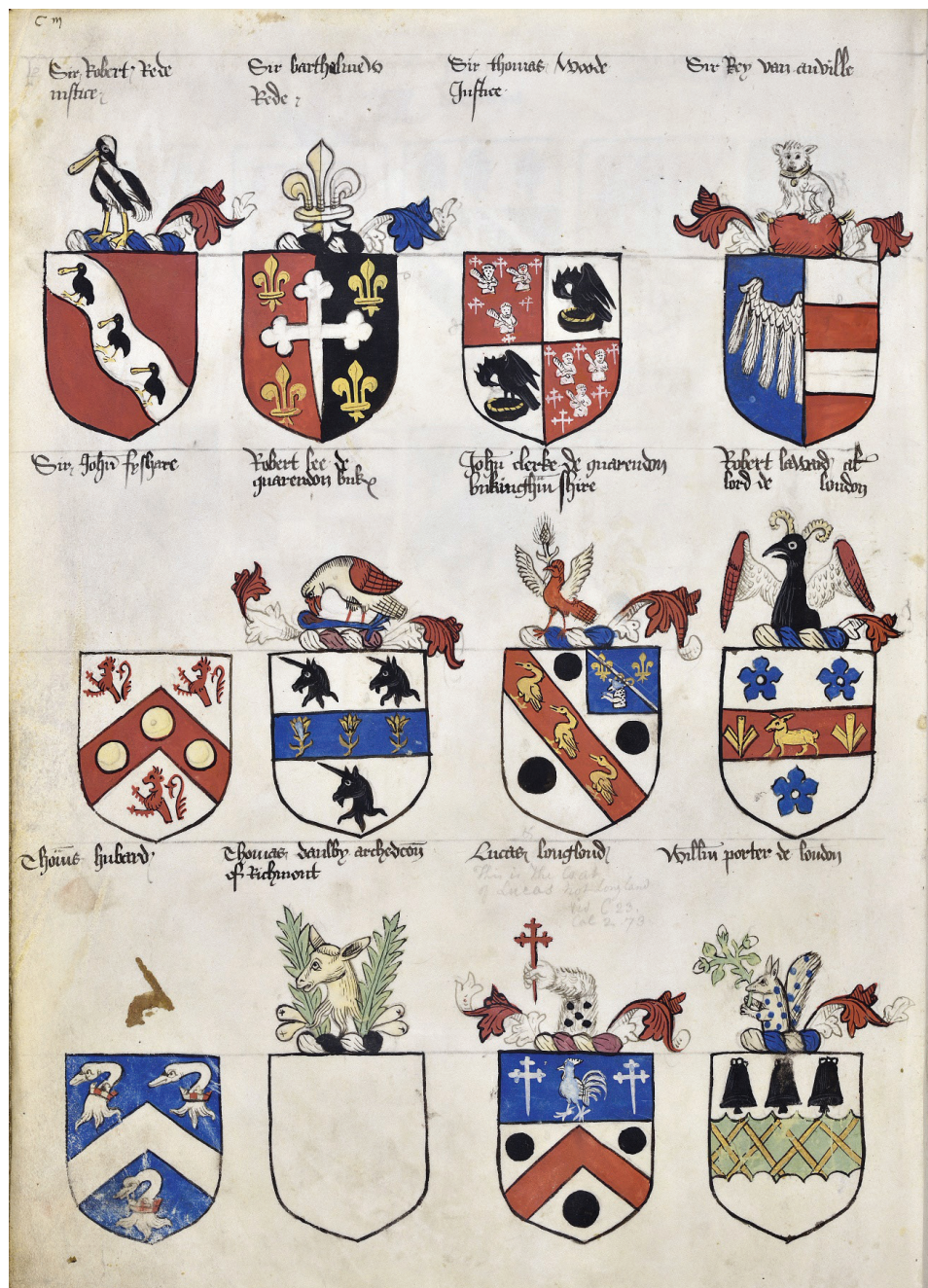
Ill. 1. "Sir Key van Anvyllle", *Book of Knights of Sir Thomas Writhe or Wriothesley, Garter King of Arms 1505–1534*, British Library, Add MS 46354, s. 234 (foto: Andrew Gray, 2016).

Thomas Writhe or Wriothesley, Garter King of Arms 1505–1534 (British Library, Add MS 46354, s. 234) (ill. 1) og i *College of Arms' samlinger* (L10, fol. 105v) (ill. 2). Med eller sågar uden disse foran sig vil de fleste danske heraldikere have let ved at identificere selve skjoldmærket som fundamentalt svarende til dét, der siden middelalderen føres af de holstenske uradelsslægter Ahlefeldt, Rumohr, Bosendal og Rastorp (jf. Achen 1973: 306f). Særligt klart gør det ganske særegne hjelmtegn det, at der må være tale om Ahlefeldt-slægtens våben.

Ahlefeldt-slægtens navn vides i middelalderen oprindeligt at have stavet navnet Alevelde eller Anevelde o.l., jf. *Danmarks Adels Aarbog* 1929. Formen "Anevelde" siges af DAA at være "hyppigst forekommende i Aktstykker fra det 14. Aarh. og utvivlsomt ogsaa den ældste og reneste, idet Overgangen n-l er et almindelig kendt Sprogfænomen." Eksempler på "Anevelde" kendes fra det 13. til (i hvert fald) det 15. århundrede.

Dermed bliver det også lettere at se, at "Key van Anvyllle" naturligvis må være en Cai von Aneveld/Ahlefeldt – og hvem kan det så være? Fornavnet forekommer jævnligt (i alt mindst 27 gange) i slægten – der til gengæld er næsten uoverskueligt talrig og også med enkeltpersoner, der ikke kan indplaces med sikkerhed, hvilket tilsammen gør en sikker identifikation svær.

Der forekommer i det 16. århundrede tre styk Cai von Ahlefeldt, hvoraf de to relativt let kan afskrives af kronologiske årsager. Den mest oplagte kandidat i *Danmarks Adels Aarbogs* stamtavler for slægten (1929, 1982–1984) er Cai (von) Ahlefeldt af linjen kaldet Lehmkulen-Wittmold. Han var lensmand

på Island 1501–05, amtmænd i Aabenraa 1513, amtmænd og høvedsmand på slottet i Kiel 1519, senere felthøvedsmand i Sverige under Christian II, hvor han faldt 6. april 1520 i slaget ved Uppsala (jf. Bobé 1912, II: 68; Poulsen 1985: 552).

Han omtales til gengæld ikke som hverken ridder eller havende været bosat i England, og det forekommer umiddelbart usandsynligt (om end ikke umuligt), at en holstensk amtmænd på Island skulle have været i London og der have fået ridderslaget.⁵ Det er ligeledes mindre sandsynligt, at han skulle være blevet slået til ridder uden, at det var blevet bemærket i danske og holstenske kilder.

Hvad der til gengæld vides er, at der var mange fornemme udlændinge på besøg på de Britiske Øer i perioden mellem påske og pinse 1503, hvor Key van Anvyll fik ridderslaget. Anledningen var dels den engelske dronning, Elizabeth af Yorks død og begravelse (februar), og dels hendes og Henry VII's datter, Margaret's bryllup med kong James IV af Skotland (august). Vi ved, at der blandt gæsterne i England bl.a. maj 1503 var den danske kongelige herold "Sjælland" ("Zeland Herold").⁶ Det er langt fra utænkeligt, at han har været i følgeskab med en for os i dag ukendt, dansk-holstensk adelsmand, der ved den lejlighed er blevet slået til ridder af den konge, man besøgte.

At Sir Key van Anvyll er en Herr Cai von Ahlefeldt, kan der i hvert fald ikke herske tvivl om.

Ill. 2. "Sir Key van Anville" (øverst til højre), College of Arms, L10, fol. 105v (foto: John Rogers, 2016).

Noter

- 1 Jeg skylder tak til Dr. Michael P. Siddons (AIH, tidl. College of Arms), Dr. Lynsey Darby (College of Arms) og Dr. Andrew Gray (Heraldry Society) for hjælp med engelske originalkilder og illustrationer, samt til kammerherre Preben lensgreve Ahlefeldt-Laurvig, Tranekær, kammerherre Jørgen greve Ahlefeldt-Laurvig, Severinsminde, og to reviewere for nyttige kommentarer.
- 2 Matikkala identificerer i sin anmeldelse seks nordiske eksempler i bogen, herunder Reede og Tromp.
- 3 Siddons' meget grundige arbejde mangler til gengæld – i forhold til udvælgelsesprincipperne – en anden, kendt dansk adelsmand, der kom til England: Anders Petersen "af Aagaard" († ca. 1454), af slægten senere kendt som Gyldenstjerne. Han – kendt som "Andreas Agardis" og "Andrew Ogard" – kom til England før 1423, giftede sig med arvingen til godset Buckenham, blev naturaliseret af parlamentet 1433, var ambassadør 1438, fik ridderslaget 1441, og blev høvedsmand i Normandiet. I modsætning til hvad det ofte er hævdet (bl.a. i indledningen til præsenslisterne og i selve Gyldenstjerne-stamtavlen i Danmarks Adels Aarbog, samt Kurild-Klitgaard 2002), er der ikke belæg for, at den engelske slægt med det næsten enslydende navn Haggard (of Bradenham) og et våben tæt på Gyldenstjernernes skulle nedstamme fra Andrew Ogard, jf. Hansen 2005.
- 4 Blasoneringen har Siddons hentet fra Metcalfe 1885: 38. Siddons foreslår i en note til sin tekst, at hunden måske er en spaniel, hvilket tegningen også kunne antyde. Det må fra dansk side afkræftes: Den ahlefeldtske hund blasoneres næsten altid som en "rakke", d.v.s. hundehvalp af en mynde- eller støverart.
- 5 Ifølge Bobé forlod Cai (von) Ahlefeldt uden tilladelse Island, hvorefter kong Hans stævnedes ham til møde i København, hvor han ikke mødte op. Herefter blev han frataget embedet. Der er ingen indikation af, at han skulle have opholdt sig ved det engelske hof, endsi under de omstændigheder være blevet slået til ridder.
- 6 Dette fremgår af et manuskript: British Library, Add MS 59899, f. 2lv. Her er formodentlig tale om den dansk-skotske Thomas Lummesden

(Lumsden), der nævnes som Sjælland Herold i årene 1505-1528, heriblandt som sendebud til England og Skotland i 1507, jf. Verwohlt 1972: 214f.

Referencer

- Achen, Sven Tito (1973). *Danske adelsvåbener: En heraldisk nøgle*. København: Politikens Forlag.
- Bobé, Louis (1912). *Slægten Ahlefeldts Historie*. København: Høst.
- Hansen, Charles M. (2005). Sir Andrew Ogard, a 'Stranger Knight'. *The Genealogist* 19 : 179–196.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2002). Rosencrantz and Guildenstern, alive and armigerous, pp. 159–184 i Georg Scheibelreiter & Michael Göbl (red.), *Heraldik - Bildende Kunst - Literatur: Actes du XIe Colloque International d'Héraldique, St. Pölten, 20–24 septembre 1999*. Wien: Académie Internationale d'Héraldique & Heraldisch-Genalogische Gesellschaft "Adler".
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2009). Danish-Norwegian nobiliary titles for Italian gentlemen. *Rivista Araldica: Rivista del Collegio Araldico* 2008 : 55–62.
- Matikkala, Antti (2011). Utlänningarnas vapen i England 1400–1700. *Heraldisk Tidsskrift* 11 (104): 183–185.
- Metcalf, Walter Charles (1885). *A book of Knights banneret, Knights of the bath, and Knights bachelor, made between the fourth year of King Henry VI and the restoration of King Charles II ... and knights made in Ireland, between the years 1566 and 1698 ...* London: Mitchell & Hughes.
- Poulsen, Henrik (1985). Ahlefeldt, pp. 505–749 i Knud J. V. Jespersen (red.), *Danmarks Adels Aarbog*, bd. 1982–1984. København: Dansk Adelsforening.
- Shaw, William A. (1906). *The knights of England: A complete record from the earliest time to the present day of the knights of all the orders of chivalry in England, Scotland, and Ireland, and of knights bachelors*. London: Sherratt & Hughes.
- Siddons, Michael Powell (2010). *The heraldry of foreigners in England 1400–1700*. The publications of The Harleian Society, bd. 19 (New Series), London: The Harleian Society.
- Verwohlt, Ernst (1972). Kongelige danske herolder. *Heraldisk Tidsskrift* 3 (25): 201–229.

Professor Domenico Morichini, ridder av Dannebrog

Av Audun Lem

TITLE: Professor Domenico Morichini, Knight of the Order of Dannebrog.

ABSTRACT: In the church of Santa Maria dei Miracoli in Rome, the burial monument above the family crypt of the marquesses Guglielmi delle Rocchette bears a reference to a Danish knighthood. The article explores the life of the knight, Professor Domenico Morichini, who was the father-in-law of the first marquess and the background for his knighthood, namely services rendered to the future king Christian VIII of Denmark during his visit to Italy 1819–21.

KEYWORDS: Italy, medical doctor, Prince Christian Fredrik of Denmark, burial monuments, Professor Morichini. Marquesses Guglielmi delle Rocchette.

AUTHOR INFORMATION: Audun Lem, PhD, Deputy Director, FAO – Audun.Lem@fao.org

Ved Piazza del Popolo¹ i Roma ligger der tre kirker, Santa Maria del Popolo,² samt tvillingkirkene Santa Maria dei Miracoli og Santa Maria di Montesanto.

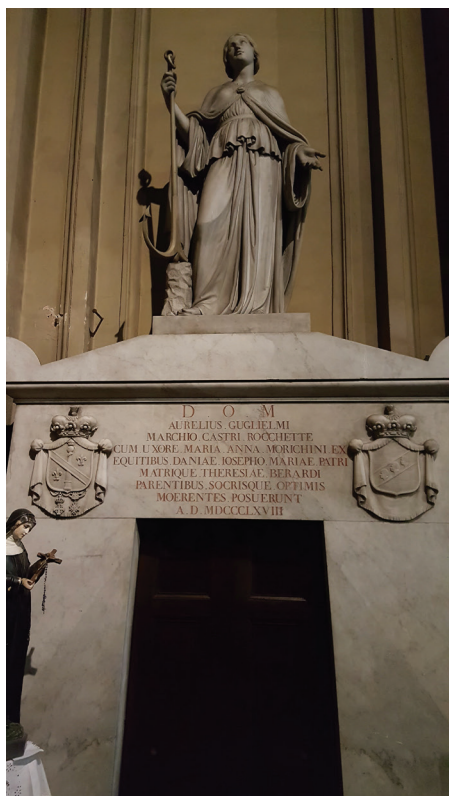
Kirkene, og spesielt den første, er rikt utsmykket og inneholder en rekke gravkapeller med tilhørende heraldiske detaljer. I denne forbindelse er det imidlertid Santa Maria dei Miracoli som er av interesse og særlig gravkapellet tilegnet Den Hellige Jomfru, l'Assunta, tilhørende familien Guglielmi, markier av Rochette. Studerer man nærmere teksten på gravmonumentet for marki Aurelio Guglielmi og hustruen Maria Anna født Morichini finner man nemlig en henvisning til dansk ridderskap, "EX EQUITIBUS DANIAE".

Hvordan kan dette henge sammen?

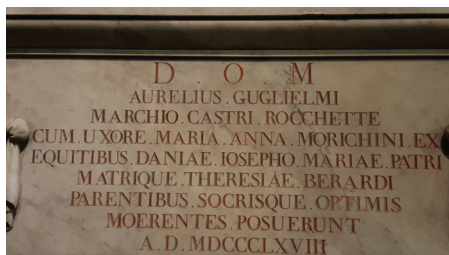
Ridder av Dannebrog

Bakgrunnen er at markisen var datter av vitenskapsmannen professor Domenico Morichini, (1773–1836) medisiner og kjemiker, overlege ved Santo Spirito in Sassia-hospitalet i Roma, samt livlege for pavene Pius VII og VIII. Doktor Morichini var vidt anerkjent internasjonalt, medlem av en rekke vitenskapsakademier og hyppig oppsøkt også av utenlandske besøkende i Roma. At hans ry nådde langt utenfor Pavestatens grenser vises ved at han i 1819 ble konsultert om Napoleons helsetilstand på Sankt Helena, dog uten å måtte dra dit selv; konsultasjonen ble utført per korrespondanse.

I tillegg til andre utmerkelser, ble Professor Morichini utnevnt til ridder av Danne-

Ill. 1. Gravkapellet for slekten Guglielmi delle Rochette i Santa Maria dei Miracoli.
Funeral monument above the burial crypt of the marquesses Guglielmi delle Rochette in Santa Maria dei Miracoli. Foto/Photo: Audun Lem.

Ill. 2. Detalj: inskripsjonen på gravmonumentet.
Detail: the inscription on the monument. Foto/Photo: Audun Lem.

Ill. 3. Portrett av monsignore, professor Dr. Domenico Morichini.

Portrait of monsignore, professor, doctor Domenico Morichini. Trykk/print Domenico Parente DDD.

brog 25. mai 1826. Ridderprotokollen³ gir ikke flere opplysninger om bakgrunnen for dekorasjonen, men det er naturlig å tro at den har sammenheng med tjenester utført under den danske tronfølgers Italiaopphold i 1819–1821.

Italienske kilder opplyser også at utnevnelsen var en takk for å ha helbredet “il principe di Danimarca”,⁴ men også “il figlio del sovrano”.⁵ Det må derfor dreie seg om den danske tronfølger prins Christian Fredrik, den senere konge Christian VIII. Christian Fredrik var dog ikke “kongens sønn”, men en fetter av den daværende konge Fredrik VI.

Ill. 4. Slektsvåpen for Guglielmi delle Rochette. *Family arms of Guglielmi delle Rochette.* Foto/Photo: Audun Lem.

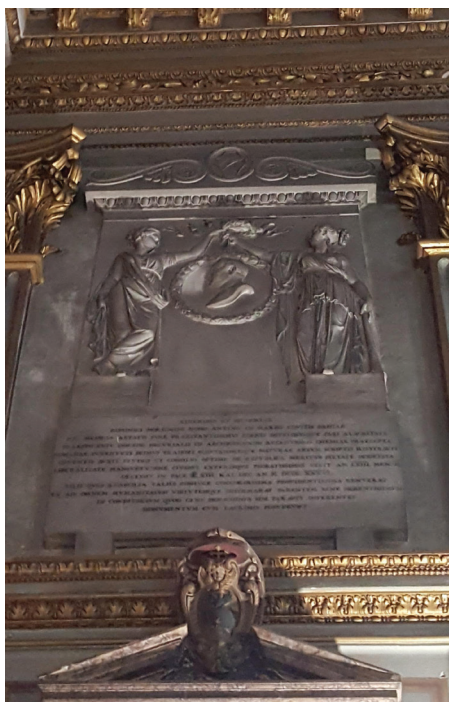
Ill. 5. Slektsvåpen for Morichini. *Family arms of Morichini.* Foto/Photo: Audun Lem.

Christian Fredrik og gemalinne Caroline Amalie oppholdt seg i tidsrommet 1819–1821 i Italia, deriblant i Roma i flere perioder.⁶ For eksempel var de i mars 1820 i Napoli, men vendte tilbake til Roma for å feire påsken der. Høflighetsvisitt ble avlagt hos Paven og skjærtorsdag overvar de messen i det Sixtinske kapell. Derefter ble prinsen syk, og først i midten av april kunne han gjenoppta sine studiebesøk inntil han i mai på nytt dro til Napoli og til lystslottet Quisisana i Castellamare, stilt til disposisjon av Kong Ferdinand av De To Sicilier.⁷ I denne perioden hadde forøvrig prinsen tett kontakt med det danske

(og norske) kunstnermiljø i Roma, deriblant med Thorvaldsen i Roma og I. C. Dahl som reiste fra Dresden til Napoli og Roma i denne anledning.

Gravkapellet i Santa Maria dei Miracoli

Kapellet for familien Guglielmi ble tegnet og utført av Carlo Fontana, mens selve gravmonumentet er et verk av billedhuggeren Cesare Benaglia⁸ med våpen for familiene Guglielmi og Morichini. Begge våpen er tallende, for Guglielmi: [i blått], et [sølv] spir

Ill. 6. Gravmonument for professor Morichini i San Marcello al Corso.

Funeral monument of professor Morichini in San Marcello al Corso. Foto/Photo: Audun Lem.

(guglia) med fjærprydet hjelm (elmo) mellom to liljer [i gull], derover en rød skråbjelke (ill. 4); og for Morichini: [i sølv,] en [rød] sinister skråbjelke med tre maurerhoder (= sing. moro; plur. mori, morichini) (ill. 5).

Over begge skjold en lukket krone for marki og med baldakin (noe som vel egentlig kun tilkommer Guglielmi), og under marki Guglielmis skjold også ridderkors for ordenene Den hellige Grav (Santo Sepolcro) og Den Gyldne Spore (Speron d' Oro).⁹

Baldakin i våpenet ble benyttet av markier som også var lensbesittere. Aurelio Gugli-

elmi fikk sin marki-tittel stadfestet av Pave Pius IX i 1869; tittelen hadde han fått hånd om i 1864 ved kjøp av lenet Delle Rochette med tilhørende borg fra hertug Giulio Harduin til Gallese. Allerede i 1840 var Aurelio Guglielmi blitt Conte Palatino del Sacro Palazzo e dell'Aula Lateranense, eller palassgreve,¹⁰ utnevnt av fyrste og hertug Lorenzo Sforza Cesarini som faktisk ekserserte dette privilegium som opprinnelig var gitt til hans slekt av pave Paolo III Farnese inntil 1841.¹¹

Årstallet 1868 på gravmonumentet er som vi ser etter at Aurelio Guglielmi hadde kjøpt lenet fra hertug Harduin, men ett år før han fikk pavelig stadfestelse på tittelen.

Professor Morichini var selv blitt opptatt i det San Marinske patrisiat,¹² et trinn høyere i rangen enn for ubetitlede adlige. Hans eget gravsted og monument med portrett og våpen befinner seg ikke så langt fra datterens, nemlig i kirken San Marcello al Corso, utført av kunstneren Adamo Tadolini, en elev av Canova, og bekostet av sønnen Kardinal Carlo Luigi Morichini¹³ (1805–1879). Denne var Morichinis eldste sønn, jurist og teolog, og etterhvert også en respektert administrator av pavestatens finanser. Han blir erkebiskop 1845, og senere samme år Nunzio eller pavelig ambassadør i Bayern. Han vender tilbake til Roma der han i 1847–48 var Pro-Tesoriere Generale della Camera Apostolica, eller pavestatens finansminister. 1852 blir han utnevnt til kardinal.¹⁴

Her må bemerkes at Morichinis gravmonument i San Marcello har en besynderlig forhistorie.¹⁵ Det ble opprinnelig utført til minne om kardinal Lante som hadde vært Pavens legat (guvernør) i Bologna og bekostet av byens innbyggere der samt ved

frivillige donasjoner fra kardinaler i Roma. Imidlertid forsvant de frivillige donasjonene straks etter utbetalingen til en mellommann i Roma og kunstneren nektet å overrekke monumentet før han fikk utbetalt honoraret i sin helhet. Først ca. 20 år senere fikk saken sin løsning ved at Kardinal Morichini kjøpte gravmonumentet og fikk det oppsatt i San Marcello til minne om sin far, nu med Morichinis våpen og portrett.

Dessverre befinner monumentet seg så høyt oppe på veggen at det er ikke lett å lese inskripsjonen, men den er heldigvis transkribert i andre kilder.¹⁶ Også her er det henvisning til det danske ridderskap: DOMINICI MORICHINI EQVITIS DANLÆ.

Hva mer kan sies om dannebrogssidderen professor Morichini?¹⁷ Domenico Lino Morichini var født 23. september 1773 i Civita d'Antonia i nærheten av byen L' Aquila¹⁸ i Abruzzo regionen som den gang hørte til Kongedømmet Napoli. Slekten skal stamme fra Korsika, som i tidligere tider lå under Genova. 15 år gammel kom han til Roma hvor han allerede i 1792, kun 18 år gammel, tok sin universitetsgrad i medisin med utmerkelse, og i juli 1797 utnevnes han til lektor i kjemi ved det medisinske fakultet ved La Sapienza- universitetet. 1798 blir han vitne til de franske styrkers innmarsj i Roma og proklamasjonen av den Romerske Republikk. I 1801 ved gjenåpningen av universitet utnevnes han til professor i kjemi, et profesorat han innehadde i mer enn tredve år inntil han gikk av i 1833 og ble utnevnt til professor emeritus. Professor Morichini dør i Roma 21 november 1836.

I ekteskapet med Cecilia Calidi, inngått i 1804, hadde han syv barn, deriblant den

ovenfor nevnte Maria Anna, gift med marki Aurelio Guglielmi delle Rochette og sønnen, kardinal Carlo Luigi Morichini.

Som nevnt innledningsvis høstet Domenico Morichini internasjonal anerkjennelse både som lege og som kjemiker og var blant annet den første som identifiserte fluor i tenner. Han stod bak en betydelig modernisering av pensum ved La Sapienza og var som pavelig rådgiver en viktig reformator til gagn for det offentlige helsevesen og den alminnelige sunnhetstilstand i Pavestatens territorier. Vi kan derfor trygt konkludere med at Professor Domenico Morichini var en verdig mottager av Dannebrogordenens ridderkors.

Epilog

Det var visstnok Voltaire som bemerket at der finnes ingen ide av verdi som ikke er unnfanget under en spasertur. Uaktet om denne lille artikkelen har noen verdi eller ikke, så ble den ihvertfall unnfanget under en spasertur i Roma med italienske venner på vei til Il Nuovo Circolo degli Scacchi etter en lunch. Ved passering av Ara Pacis bemerket en av dem, Guglielmo Guglielmi delle Rochette, at blant hans aner var der også en Dannebrogssidder og at dette var nevnt i inskripsjoner i slektens gravkapell. Takk til ham for inspirasjonen og velvillig bistand underveis.

Noter

- 1 Roma, Guide d'Italia, Touring Club Italiano, Touring Editore, Milano, 2012
- 2 Den ble finansiert av byens innbyggere, il Popolo, og gav senere navn til selve plassen
- 3 Utdrag av ridderboken velvilligst meddelt av Ronny Andersen

- 4 G. Provenzal. I Babbioni e il chimico Morichini. Libreria del '800 Editore. Roma. 1945.
- 5 Abruzzesi Illustri. Domenico Morichini. Biografi forfattet av Carlo Maria d'Este
- 6 Christian VIII. Arkivet. Thorvaldsens Museum. <https://arkivet.thorvaldsensmuseum.dk/personer/christian-den-ottende>. Datoene for opphold i Roma: 23-12-1819 til 7-1-1820, 23-3-1820 til 11-5-1820 og 1-12-1820 til 7-4-1821
- 7 Lars Roar Langslet, Den Glemte Konge, Christian VIII, Konge af Norge, Konge af Danmark, Gyldendal, 2000, ss. 188-89.
- 8 R. Luciani. Santa Maria dei Miracoli e Santa Maria di Montesanto. Ed. F.lli Palombi, Roma 1990.
- 9 G. Guglielmi delle Rochette. Rochette, un feudo di confine tra la Sabina, l'Umbria e il Patrimonio di S. Pietro. Manuskript.
- 10 G. Guglielmi delle Rochette. Rochette, un feudo di confine tra la Sabina, l'Umbria e il Patrimonio di S. Pietro. Manuskript.
- 11 Hyginus Eugene Cardinale. Orders of Knighthood, Awards and the Holy See. Van Duren. Gerrards Cross. 1983.
- 12 Sovrano Militare Ordine Gerosolimitano di Malta. Elenco Storico della Nobiltà Italiana. 1962. Seksjon: Elenco della Nobiltà Sammarinese
- 13 Wikipedia. Carlo Luigi Morichini, cardinale di Santa Romana Chiesa .
- 14 Kardinal Morichinis våpen er nevnt i Rietstap: Charles-Louis Morichini, cardinal 1852 – D'azur à la barre d'argent chargée de trois têtes de Maure de sable tortillées d'argent
- 15 Adamo Tadolini. Ricordi autobiografici di Adamo Tadolini, scultore. Pubblicati dal nipote Giulio. Roma, 1900.
- 16 Alessandro Marchetti. Vita del Cavalier Prof. Domenico Morichini. Roma. Ca 1836
- 17 Domenico Lino Morichini. Biografien forfattet av Franco Calascibetta. Dizionario Biografico degli Italiani, volume 76. 2012.
- 18 Bynavnet er en refereranse til den keiserlige ørn

Heraldica varia

Anders Thisets våben

Det danske Rigsarkiv har en omfattende seglsamling, herunder en samling af borgerlige segl. De er interessante, da der her kan findes våbener for borgerlige slægter, som ikke findes dokumenteret andre steder. På Arkivalieronline, hvor Rigsarkivet stiller digitaliserede arkivalier og hjælpemidler til rådighed, findes P.B. Grandjeans (1880–1957) *Borgerlig Herold*, en heraldisk nøgle over seglsamlingens borgerlige heraldiske segl. Ole Rostock (1912–1995) udarbejdede på et tidspunkt en navnefortegnelse til *Borgerlig Herold*, som er et nyttigt hjælpemiddel, hvis man vil finde en bestemt slægts segl. Ved et rent tilfælde, da jeg ledte efter noget andet, faldt mine øjne på navnet Thiset i navnefortegnelsen. Kunne det mon være samme slægt, som arkivar Anders Thiset (1850–1917), adelsgenealogen og heraldikeren, tilhørte? Da jeg fik lejlighed til at se seglet, var det ganske rigtigt Anders Thisets eget segl. I selve seglet ses udover våbenet initialerne AT, og under seglet er der med P.B. Grandjeans hånd skrevet "A. Thiset Arkivar".

Ill. 1. Anders Thisets våbensegl. Rigsarkivet.
Anders Thiset's armorial seal. (Danish) National Archives. Foto: Ronny Andersen.

At Thiset var våbenførende har jeg aldrig vidst, og våbenet synes ikke publiceret eller på anden måde kendt i den heraldiske litteratur. Våbenets figur er en stående grif og hjelmtegnet er en opvoksende grif. Tinkturene kendes ikke, og der er ikke heraldisk skravering i seglet. Det er givetvis Thiset selv, der har komponeret og tegnet våbenet. Thiset var udover sit virke som arkivar og redaktør af adelsårbogen også virksom som heraldisk

Ill. 2. (t.v.) Slægten Maanestierne's våben, tegnet af Anders Thiset. Rigsarkivet.

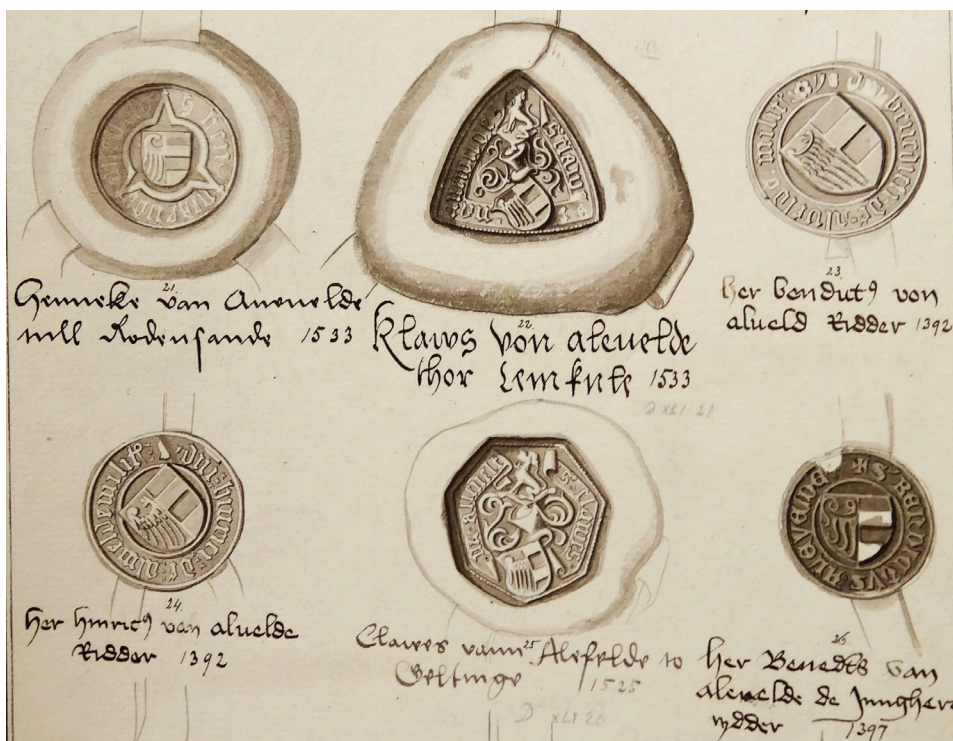
The family Maanestierne's coat of arms, painted by Anders Thiset. (Danish) National Archives. Foto: Ronny Andersen

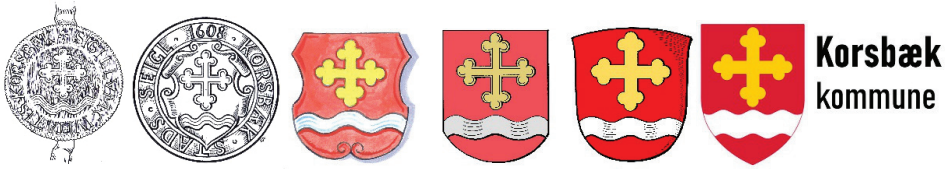
kunstner og både komponerede og tegnede våbener. I hans redaktortid var alle våbentegningerne i adelsårbogen tegnet af Thiset. Originaltegningerne ligger i Thisets arkiv i Rigsarkivet, og viser sammen med andet materiale, f.eks. aftegninger af adelige segl, hvilken fremragende heraldisk kunstner, han var. Om Thisets eget våben vides ikke mere, end hvad seglet viser.

Ronny Andersen

Ill. 3. (under) Udsnit af Thisets aftegninger af slægten Ahlefeldts segl. Rigarkivet.

Thiset's drawings of the armorial seals of the Ahlefeldt family. (Danish) National Archives. Foto: Ronny Andersen.

Ill. 1. Vapen för den fiktiva danska staden Korsbæk, känd från TV-serien Matador. Det visar hur ett stadsvapen kan ha utvecklats från ett medeltida sigill, via olika utformningar, till en modern logotyp. Bild 3 och 4 är gjorda i Anders Thisets respektive Friedrich Britzes stilar.

Coat-of-arms for the fictitious Danish town Korsbæk, known from a TV series. It shows how a coat-of-arms of a town might have developed from a medieval seal, through different versions, to a modern logo. Picture 3 och 4 are made in the styles of Anders Thiset and Friedrich Britze respectively.

Illustrationer: Ronny Andersen.

Råd till kommuner som ska anta eller ändra ett vapen

När en ny kommun bildas uppkommer frågan vilket vapen den nya kommunen ska ha. Från tid till annan funderar kommuner på att anta logotyper, och då också att ändra innehållet i kommunvapnen. Detta har under senare år hänt i flera av de nordiska länderna – i Danmark och Norge främst för att kommuner läggs samman till större enheter, och i Sverige för att kommuner ska uppdatera grafiska profiler. Ofta sägs förnyelsen av grafiska profiler ha att göra med att logotyper ska fungera i mindre format, som i appar på mobiltelefoner. Ofta leder antagande och förändringar av kommunvapen till stort engagemang från allmänheten.

Societas Heraldica Scandinavica och de övriga nordiska heraldiska föreningarna har i detta sammanhang tagit fram några punkter med råd till kommuner som ska anta eller ändra ett vapen:

Norden har ett unikt kulturarv när det gäl-

ler enkla, tydliga och heraldiskt korrekta kommunvapen. Den nordiska kommunvapentraditionen fungerar som en internationell förebild och är därför värd att ta tillvara.

Fakta om heraldiska vapen:

- *Ett vapen är bundet till sitt innehåll och inte till sin form. Ett befintligt kommunvapen kan därför tecknas om och ges ett nytt utseende.*
- *Ett vapen kan anpassas till olika sammanhang. Det kan därför användas i en logotyp med ett bestämt utseende, samtidigt som det t.ex. i ceremoniella sammanhang kan utformas på ett annat sätt. Det är ändå samma vapen.*
- *Konceptet kommunvapen är känt för stora delar av allmänheten. Det finns ofta ett lokalt engagemang för kommunvapnet och dess historia.*

- *Kommunvapnet är identitetsskapande och bidrar till att skapa en stark lokal samhörighetskänsla.*

Råd vid antagande av ett vapen eller ändring av ett vapens utseende:

- *Sök sakkunskap hos en heraldiker, i första hand den myndighet som har hand om den offentliga heraldiken (i de länder där det finns en sådan), innan ni antar eller ändrar ett heraldiskt vapen.*
- *Genom att tidigt söka heraldisk sakkunskap kan nämligen onödiga kostnader och onödigt merarbete undvikas.*
- *De nordiska heraldiska föreningarna svarar gärna på frågor från kommuner, deras representanter, media och allmänhet.*

Bakom dessa rekommendationer står, utöver Societas Heraldica Scandinavica, Dansk Heraldisk Selskab, Heraldiska Sällskapet i Finland, Norsk Heraldisk Forening och Svenska Heraldiska Föreningen.

Konceptet kommunvapen är, som nämnts, känt för stora delar av allmänheten, och det finns ofta ett lokalt engagemang just för det egna kommunvapnet och dess historia. Detta kan illustreras med ett exempel från den fiktiva danska staten Korsbæk.

Ett vapens utveckling har ofta gått till så, att symboler i ett medeltida sigill under 1600-talet har satts in i en sköld och blivit ett vapen. Det har senare fått färger, och det har under århundradena tecknats på olika sätt. Detta är som bekant – för läsarna av denna tidskrift – heraldikens viktigaste egenskap; att vapnet är bundet till sitt innehåll och inte till sin form. För andra än de redan heraldik-

kunniga kan det vara en viktig upplysning, att ett befintligt kommunvapen kan tecknas om och ges ett nytt utseende. Detta gör att det oftast är lätt att stilisera ett vapen och ge det ett uttryck som passar i en modern logotyp. Det kan vara svartvitt, och det kan förekomma i små format till exempel på hemsidor och i appar.

Genom dessa råd är det vår förhoppning, att kunskapen om heraldikens regler och fördelar kan spridas till dem som ansvarar för antagande av nya kommunvapen och förändringar i utformningen av redan befintliga.

Martin Sunnqvist

Internationellt kollokvium

Académie Internationale d'Héraldique ordnar vartannat år ett kollokvium. Nästa hålls den 18-20 september 2019 i Antwerpen på temat *Heraldic Hierarchies: Identities, Status and State Intervention in Early Modern Heraldry*.

De år det inte är kollokvium är det internationell heraldisk kongress. Nästa kongress hålls den 14-17 oktober 2020 i Madrid, och den påföljande 18-22 augusti 2022 i Cambridge. Vid intresse att delta, hör av dig till sekreteriat@heraldik.org för mer information.

SHS i nya media

Societas Heraldica Scandinavica finns på internet, Facebook och Twitter.

Internet: www.heraldik.org

Facebook: *Societas Heraldica Scandinavica*

Twitter: *@HeraldikNorden*

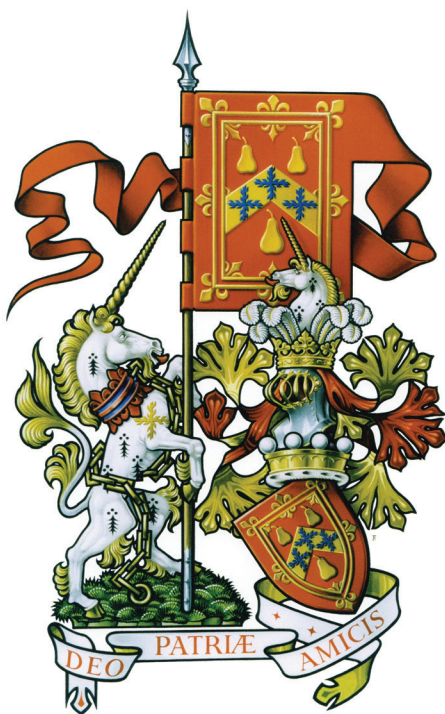
Följ oss gärna. Inom kort kommer vi även att finnas på Instagram och Youtube.

Heraldisk litteratur siden sidst

The Heraldic Art of John Ferguson

Stephen Friar (red.): *The Heraldic Art of John Ferguson*. The Boydell Press/The Heraldry Society, 2018. ISBN 978-0-904858-05-1. 96 s. £30,-.

Jeg stiftede første gang bekendtskab med John Fergusons kunst gennem hans illustrationer i bogen *Basic Heraldry* fra 1993, og jeg husker hvordan jeg ikke kunne begribe, at tegningerne var lavet af menneskehånd. Utroligt fine graduerede skyggevirkninger og en meget sikker figurtegning er noget af det, der karakteriserer John Fergusons heraldiske kunst. Fergusons hjelme er uovertrufne i deres tredimensionalitet og gengivelse af metallet. Og så er han fantastisk dygtig til at male bogstaver i valgsprog og seglomskrifter. Nu er der kommet en bog om hans heraldiske kunst, redigeret af Stephen Friar, der også var forfatter på *Basic Heraldry*. Bogen indeholder en introduktion, et kort afsnit af Ferguson selv om hans teknik og derefter et udvalg af Fergusons værker. På hvert opslag er der på venstresiden en kort tekst om værket og værket er så gengivet på højresiden. Dette sikrer, at Fergusons værker får god plads på siden og at de mange detaljer kan nærstudies. I alt er der

44 helsider med Fergusons arbejder, hvoraf en enkelt gengiver et monokromt værk. John Ferguson er født i 1925, læste grafisk design på Wimbledon School of Art og blev optaget på The Royal College of Art. Efter en afbrydelse af studierne på grund af militærtjeneste under 2. verdenskrig, blev han færdig i 1950, og arbejdede derefter på et reklame-

KUHNL

MATYSK

SCHWANINGER

OBERTREIS

bureau. I 1959 sagde Ferguson farvel til reklamebranchen og nedsatte sig som freelance heraldisk kunstner. Samtidig fik han en stilling som lektor i grafisk design ved West Surrey College of Art. Ferguson underviste også i heraldisk kunst i de kurser i heraldisk kunst og kalligrafi, som Anthony Wood og Dan Escott startede på Reigate School of Art. I 1987 var han blandt stifterne af The Society of Heraldic Arts. Hovedvægten i bogen ligger naturligt nok på Fergusons arbejder. Der er eksempler på personlige våbener, institutioners våbener, våbener malet som illustrationer til bogværker og udstillinger og figurer fra middelalderlige gravmæler. Jeg er blevet slået af, hvor sikker Fergusons stil var helt fra de tidligste værker til nu. Ikke alle de gengivne værker er daterede, men det tidligste af de daterede er malet i 1963, og det seneste fra 2012, og alle er kendetegnet af den stil, som Ferguson må have udviklet tidligt i sin karriere og altså fastholdt; den klare, stærke figurtegning med en kraftig kontur og de graduerede farver, en virkning, der er så svær at opnå med gouachefarver. Det er uden tvivl Fergusons grafiske uddannelse og praktiske erfaring fra den grafiske branche, der har været med til at udvikle den sikre stil, som har kendetegnet hans arbejde i godt et halvt århundrede. John Ferguson indstillede for nogle år siden karrieren på grund af sin høje alder. Det ville have været rart med en afklaring af, hvordan man har valgt netop disse værker til bogen, for man må gå ud fra, at der er tale om et udvalg af Fergusons *oeuvre*. Dette fremgår dog ikke af bogen. Ligeledes ville det have været godt med en fuld liste over Fergusons værker, så vidt dette nu kan lade sig gøre.

Denne anmelder kunne have ønsket sig, at det korte afsnit, hvor Ferguson fortæller om sin teknik, ville have fyldt meget mere. Det er så sjældent, at heraldiske kunstnere skriver om deres teknik – Anthony Wood har gjort det i sin *Heraldic Art & Design* (1996) og Timothy Noad har skrevet et afsnit om sin teknik i Patricia Lovetts *Calligraphy, Illumination & Heraldry* (2000) og der er andre eksempler, men det er en sjælden foreteelse. Ferguson beskriver blandt andet, hvordan han opnår de graduerede farver, som er noget af det, han er allerbedst til. Det kunne man godt have ønsket sig udfoldet meget mere. Disse forbehold skal ikke afholde mig fra at anbefale bogen på det varmeste. Det er ikke ofte, at der udkommer bøger om heraldiske kunstnere, og slet ikke nulevende. Det er en på alle måder smuk udgivelse.

Ronny Andersen

Oxford revisited

John Tepper Marlin PhD, with Heraldic Artist Lee Lumbley: *Oxford College Arms. Intriguing Stories That Lurk Behind the Shields of Oxford's 44 Colleges and Halls*. Boissevain Books LLC, East Hampton, New York 2018 ISBN 978-0-9845232-3-8, 111 s. USD 20,–

John Tepper Marlin PhD, har begået en interessant og noe kollokverende bok om Oxford College Arms som foruten Oxford University behandler alle 44 Colleger og Halls. Denne boken fylder et stort tomrom. Siste samlede behandling av Oxfords akademiske heraldikk, *Arms & blazons of the col-*

OXFORD COLLEGE ARMS

*Intriguing Stories That Lurk Behind the
Shields of Oxford's 44 Colleges and Halls*

JOHN TEPPER MARLIN, PhD

WITH HERALDIC ARTIST LEE LUMBLEY

leges of Oxford, utkom i 1929¹ og finnes kun antikvarisk, og den øvrige måten å se en samlet fremstilling av Oxford-våpnene har stort sett vært souvenirkort, -kopper og -talerkenner. Foreliggende bok er vesentlig større, dog ikke særlig mer omfattende rundt det rent heraldiske, men derimot mye informasjon om den enkelte institusjons historie og situasjon i dag. Selv om dette er den eneste samlede fremstilling av Oxford-collegenes våpen som foreligger lett tilgjengelig i dag, er det en del å bemerke til boken. Forfatteren skal ha ros for en gjennomgående blasonering av alle de våpnene som behandles. Våpentegningene til Lee Lumbley er gode og hadde fortjent en vesentlig større

gjengivelse enn de har fått. For dem som vil gå i detaljer på våpnene, vil det være en fordel at våpnene får komme til sin rett over ca. ½ trykkside. Sammenlign gjerne også med oppsettet i *The Cambridge Armorial* som ble utgitt på Orbis forlag i 1985.² Både sistnevnte verk og det tidligere fra Oxford har fulgt en kronologisk systematikk som gjør at vi møter våpnene og collegene i den rekkefølge de tilkom og dette valget setter heraldikken i en historisk kontekst samtidig som collegene behandles i deres innbyrdes rangordning.

Boken er heftet og forlaget kunne med fordel ha spandert både et bedre, stivere omslag og bedre papir i innmaten. Temaet

er svært interessant og boken hadde fortjent en bedre innpakning og en litt strammere redigering og et gjennomtenkt oppsett fra forlagets side.

Kaare Seeberg Sidselrud

Noter

- 1 Pierrepont, Francis & Shepard T Barnard, *Arms & blazons of the colleges of Oxford*, Oxford: Oxford University Press, H. Milford, 1929.
- 2 Humphrey-Smith, C., Peek, H.E., Wright, G.H. and Scott-Giles, C.W. (eds.), *The Cambridge Armorial*, London: Orbis, 1985. ISBN: 0-85613-871-1.

Flagg og merker i nordisk skipsfart

Stein-Erik Dagsland: *Nordiske skorsteinsmerker og rederiflagg*, Vormedal Forlag, Hauge-sund 2018, ISBN 978-82-92879-78-8, 159 s. NOK 299,—

Skorsteinsmerker og rederiflagg er selvfølgelig ikke en heraldisk disiplin som sådann, men er beslektet med heraldikken som et utbredt kjennetegnssystem. Som i flagg og faner med tilhørende merker generelt, bu-merker og andre kjennetegnssystem, kan man finne svært heraldiske symboler, symboler som kan heraldiseres og symboler som er rene logoer som ikke kan heraldiseres. Forfatteren har levert et omfattende stykke arbeid som må være av interesse for enhver som vil vite mer om dette fargerike aspektet av norsk og nordisk skipsfart. Forfatteren behandler perioden fra 1800-tallets slutt og frem til i dag og behandler oppmot 3000

forskjellige rederier; 2021 norske, 498 svenske, 329 danske, 90 finske og 15 fra Island og Færøyene. Fordelingen gjenspeiler Norges posisjon som en stor sjofartsnasjon og vi kan minnes at den norske handelsflåten var den fjerde største i verden ved 2. verdenskrigs utbrudd. Boken presenterer totalt 6620 rederiflagg og skorsteinsmerker, og andelen norske gjenspeiler andelen norske rederier. Observasjonene forfatteren gjør rundt kjernen i merkene – rederens/rederiets initialer eller første bokstaven i etternavn/rederinavn er nyttig og bruken av bokstaver skiller skorsteinsmerker og rederiflagg markant fra heraldikken, samtidig som et meget stort antall av merkene bruker farger på en måte som gjenspeiler behovet for kontraster slik vi kjenner fra heraldikken. Det nitidige arbeidet som ligger bak boken gjør at vi får en helt unik oversikt over flagg og merker som har vært benyttet eller benyttes i dag. Således er boken nyttig for alle med interesse for det maritime, men og for dem som gjerne vil vite mer om parallelle systemer til heral-

dikken. Mitt største ankepunkt til dette verket er manglende tidslinjer. For det første savner jeg en begrunnelse for avgrensningen bakover i tid. Skorsteinsmerker oppstod naturligvis ikke før damskipsrederier var etablert, men reder/rederiflagg kan man nok føre et stykke lenger tilbake. Et eksempel er familien Stangs slektsvåpen (i blått, en sølv passer og vinkelhake) som oppgis å ha vært benyttet også på skip eid av slektsmedlemmer. Det kan ikke utelukkes at det er flere eksempler i andre familier som gjorde dette tidligere på 1800-tallet. En annen tidslinje denne anmelder savner er årstall for opprettelse av og nedleggelse eller fusjonering/fisjonering av det enkelte rederi, og ikke minst i hvilke perioder det enkelt flagg eller skorsteinsmerke ble benyttet. Noen rederier flyttet hovedkontor fra by til by, f.eks. Lauritz Kloster som flyttet fra Stavanger til Oslo eller Wilh. Wilhelmsen som flyttet fra Tønsberg til Oslo. Når årstall og tidslinjer mangler, er det kun tilfeldig om leseren av dette verk vil vite om slike overføringer av hovedkontor/hjemmehavn for rederiet. Årstallene er viktige detaljer for bl.a. tidsfestning av skipsportretter og fotografier. Systematikken i den norske delen av arbeidet er god og ville være enda bedre justert for kommentarene ovenfor. Når det gjelder at rederiene i de andre nordiske land er oppført alfabetisk under det enkelte land, mener jeg at dette var et uheldig valg. Ved å plassere dem under den enkelte hjemmehavn ville man lett se om det er geografiske forhold som gjør seg gjeldende, f.eks. at 16 av de 90 finske rederiene er hjemmehørende på Åland. Dette vil også være en like naturlig oppdeling som å skille ut Færøyene som eget land. Den efterlyste

tidslinje gjør seg selvsagt gjeldende gjennom hele fremstillingen. I en tid med stadig større internasjonalisering av skisparten og hvor flere nordiske rederier fusjonerer med rederier i andre deler av verden, og flagger ut med ny hjemmehavn langt utenfor Norden, blir denne boken et varig minne over nordisk skispartis storhetstid på hjemmehavne, og boken er vel verdt å anskaffe.

Kaare Seeberg Sidselrud

Hvem malede våbenerne?

Torsten Hiltmann & Laurent Hablot (udg.): *Heraldic Artists and Painters in the Middle Ages and Early Modern Times*. Heraldic Studies Vol. 1. Leck: Jan Thorbecke Verlag, 2018. ISBN 978-3-7995-1253-4. 236 s. 45 €.

Med dette bind legger udgiverne grunden til en serie, hvis hovedformål er at opfatte og vurdere heraldikken i en bredere historisk og kulturel sammenheng end den til tider snævert formalistiske ramme, der navnlig tidligere prægede heraldiske værker, hvor der lagdes vægt på at forklare formelle regler og heraldisk terminologi og stil. Torsten Hiltmann og Laurent Hablot håber, at der dermed er banet vej for, at historikere i almindelighed uden nødvendigvis at være fagheraldikere får øjnene op for, at heraldiske fænomener på konstruktiv måde kan bidrage til en bedre forståelse af historiske sammenhænge i fortiden. Allerede Michel Pastoureau beklagede i sit store værk *Traité d'héraldique*, hvis første udgave udkom

i 1979, den nedladende holdning, som mange historikere efter hans mening havde til heraldikken som historisk kilde. De burde i stedet se mulighederne deri som supplement til de traditionelle kilder.

Alle, der har beskæftiget sig indgående med heraldik, er stødt på den grundopfattelse i generelle oversigtsværker, og ganske særligt de engelsksprogede, at heraldikken så at sige gennem alle tider er blevet skabt og udviklet af herolder. Typisk begynder et oversigtsværk med at definere ordet heraldik ud fra dets tilknytning til et begreb om herolder. Heraldik er "heroldskunst", *ars heraldica*. Når forfattere til oversigtsværker indleder på denne måde, skyldes det uden tvivl, at man uden videre er gået ud fra, at udviklingen i England og i Skotland, der gradvis førte til dannelsen af kontinuerlige institutioner til officiel varetagelse af heraldikken i det pågældende land, kunne anses som et generelt mønster for udviklingen i resten af Europa. Den faktisk konstaterbare udvikling på De britiske Øer og dennes åbenbare eksistens endnu i nutiden blev lagt til grund for en vurdering af forholdene på det europæiske kontinent. Men en sådan projicering er ikke holdbar. Heraldikken var langt fra institutionaliseret fra begyndelsen.

Længe gik man ud fra, at herolder normalt stod bag de middelalderlige våbenbøger med deres som regel farvelagte og derfor suggestive, for ikke at sige forførende, våbengengivelser, som ofte på grund af farverne blev tillagt en særlig grad af kildeværdi i modsætning til segl og mønter. De sidstnævnte er imidlertid mere autentiske trods deres farveløse fremtræden. En del våbenbøger er knyttet til navnene på kendte he-

rolder, fordi de på et tidspunkt ejede dem, men det er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at herolderne har samlet de mange våbener, endside selv har malet dem ind i armorialerne. I nogle tilfælde kan det dokumenteres, at dette netop ikke var tilfældet, men at en herold har fået hjælp til at gengive de afbildede våbener.

I italienske bystater og i tyske byer blev der med sikkerhed skabt og registreret lokal heraldik uden bistand fra herolder. I franske og flamske byer, der er blevet undersøgt, gengav de stedlige malere, illuminatorer, glasmagere, guldsmede og sadelmagere våbener. I visse byer kan mellem halvdelen og to trediedele af de derboende malere forbindes med heraldiske opgaver. Håndværkere og kunstnere på forskellige niveauer praktiserede den heraldiske kunst og må have gjort det tilfredsstillende. Man må ikke glemme, at i århundreder betragtede man kunstnere som håndværkere, og arbejdet med kunst foregik i værksteder. Det samme var tilfældet for de store kendte kunstmaleres vedkommende. Undertiden var også andre håndværksfag involveret som f. eks. skræddere, der tilvirkede heraldiske bannere og klædninger. Ved fyrstelige indtog og begravelser skulle der gengives heraldiske motiver i stor mængde i form af tekstiler, der sjældent er blevet bevaret til vor tid, men som har spillet en enorm rolle for fyrsternes markering af deres status og magtposition. Intet tyder på, at de mange håndværkere, der regnede heraldiske opgaver som hørende til deres fag, nødvendigvis stod under opsyn af en overordnet heraldisk myndighed, selv om nogle herolder foregav at repræsentere en sådan.

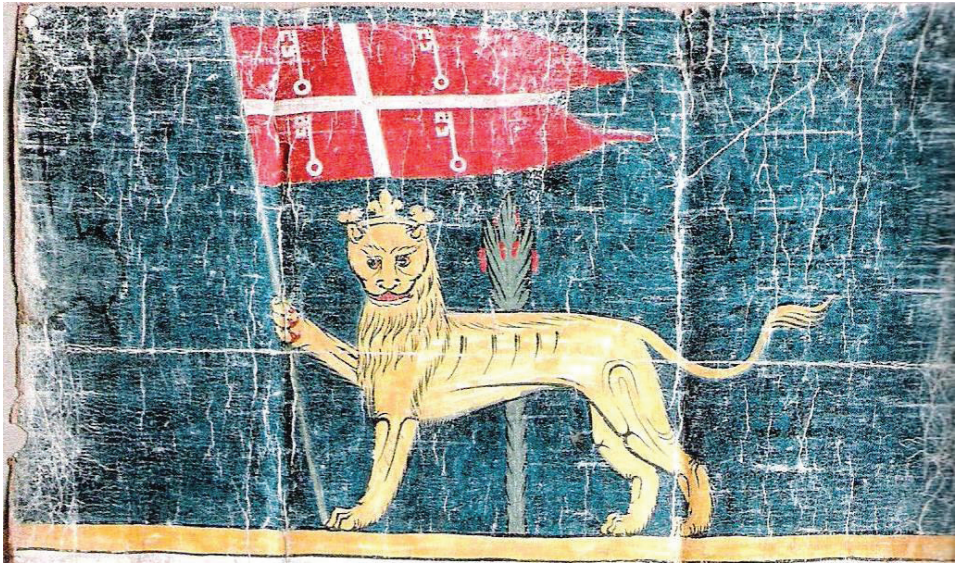
I Det Hellige Romersk-Tyske Rige eksperederede embedsmænd i det kejserlige kancelli i middelalderen og også senere de formelle tildelinger af våbener, og de nye våbener byggede på forslag fra dem, der fik dem tildelt. Herolder medvirkede ikke.

Teoretiske skrifter om heraldik blev ofte skrevet af jurister og altså ikke nødvendigvis af herolder. Den første kendte heraldiske teoretiker var den italienske jurist Bartolus de Saxoferrato, der i midten af 1300-tallet forfattede et skrift om våbener. Enkelte herolder eller våbenkonger kendes dog også som heraldiske forfattere, de udviklede det heraldiske fagsprog, og nogle herolder var også heraldiske kunstnere.

De mange bidrag i bogen er skrevet på engelsk eller fransk af specialister fra Tyskland, Frankrig, Italien, England, Østrig, Danmark, Rumænien og U.S.A.

De to udgivere *Torsten Hiltmann* og *Laurent Hablot* ridser i deres indledende artikler situationen op om våbener og kunst og denne kunstarts æstetik og tilblivelse i middelalderen. *Marc Gil* redegør på grundlag af maleres og snedkeres laugsarkivalier i de burgundiske Nederlande og i Picardiet for deres andel i heraldiske frembringelser. Eksempelvis var det en lokal maler i Dijon, der i 1460 malede 19 tavler med våbener for riddere af Den gyldne Vlies til ophængning i det stedlige kapel. En malerkollega sørgede i 1479 for gengivelser af det franske kongevåben til anbringelse på byportene og for heraldiske dekorationer, da Karl VIII i 1494 og Ludvig XII og Anne af Bretagne i 1501 holdt deres indtog i byen. Man får et levende indtryk af heraldikkens brug i forskellige anledninger. *Matteo Ferrari* skriver om den

udbredte brug af heraldik i 1200- og 1300-tallet i de italienske bystater, hvor det kommunale styre markerede sig heraldisk på bannere, paradeskjolde, skrin og protokoller, og hvor mange af borgerne smykkede deres huse med familieheraldik, hvilket gav arbejde til byens kunstnere. *Luisa Gentile* beskriver forholdene i Savoyen og Piemonte. Megen heraldik blev gengivet i freskomalerier. Våbenbreve fra 1400-tallet blev forsynet med våbentegninger ved det hertugelige kancellis foranstaltning uden medvirken af herolder. De havde ceremonielle opgaver og var budbringere. Jurister og notarer var i besiddelse af heraldiske kundskaber. Kunstnerne vides at have støttet sig til den kendte våbenbog, *l'Armorial Trivulziano*. Først i 1500-tallet tog Savoyens våbenkonge over, når der skulle tildeles et våben, og i midten af århundredet blev funktionen som herold og våbenmaler forenet i én og samme person. *Oliver Fearon* viser eksempler på engelske lavadelige mænds og kvinders viden om heraldik og herunder også blasonering, når de gav anvisninger på, hvordan deres sammensatte våbener skulle gengives. *Andreas H. Zajic* påviser, at de mange breve, der mellem 1400 og 1519 udgik fra det kejserlige kancelli om tildeling af våben, tilføjelser dertil eller ændring af våben, for adskillige udfærdigelsers vedkommende næppe indeholdt malede våbener, men at kancelliet havde levnet plads til, at det pågældende våben senere kunne males ind ved modtagerens foranstaltning. I nogle tilfælde blev den tomme plads aldrig udfyldt med en våbengengivelse. Man har tidligere troet, at hele processen blev gennemført af kancelliembedsmænd i samarbejde med våbenma-

Ill. 1. Den øverste del af det originale diplom om en udvidelse af våbenet for den toskanske by Viterbo udfærdiget den 11. marts 1316 af en pavelig generalvikar. Biblioteca Comunale degli Ardent, Viterbo.

The upper part of the illuminated charter with an augmentation of the papal banner to the coat of arms of Viterbo, 1316.

lere knyttet til kancelliet, men det kan ikke have været tilfældet. Først fra midten af 1600-tallet fik kancelliet egne våbenmalere. Kejserens kancelli betragtede sig ikke som en heraldisk myndighed, som det blev tilfældet i England. *Martin Roland* vurderer det kunstneriske niveau i middelalderlige våbenbreve. De blev normalt udstedt af kongelige eller kejserlige myndigheder eller af repræsentanter for dem som f.eks. tyske hofpfalzgrever eller engelske våbenkonger. Tildelingen i diplomform dukker op i 1300-tallet, men kunne være bekræftelser på allerede førte eller overdragne våbener, der nu blev officielt registreret. Den første kendte illu-
minerede våbentildeling er det diplom, hvormed den pavelige generalvikar for Tos-

cana i 1316 gav byen Viterbo ret til at føje et rødt banner med hvidt kors ledsaget af fire hvide nøgler, Kirkens banner, til den hidtil førte løve foran en palme. Våbenet er blasoneret i teksten. Den første kendte kejserlige våbentildeling med en gengivelse af våbenet er det brev, hvormed Ludvig af Bayern i 1338 gav to brødre et våben med den kejserlige ørn og de bayerske ruder i et skråt firdelt skjold. Våbenet er ikke blasoneret i brevet, men i teksten henvises der til våbentegningen, som er gengivet i midten af brevet. I 1439 udstedte den engelske våbenkonge Garter King of Arms et våbenbrev til klædehandlerne i London, Company of Drapers. Den originale udfærdigelse er gået tabt, men brevet med en gengivelse af våbenet og en

Ill. 2. Det originale våbenbrev udstedt af kejser Ludvig af Bayern den 8. februar 1338 for brødrene Bonifazio og Egesio de Carbonesi. Biblioteca Comunale dell'Archiginnasio, Bologna.
Imperial grant of arms to two Italian brothers, 1338.

pragtfuld indramning af teksten bevidnet af en notar i våbenkongens nærværelse er bevaret i en samtidig kopi. *Steen Clemmensen* argumenterer for sin opfattelse, at et betragteligt antal våbenbøger fra senmiddelalderen med både virkeligt førte våbener og fantasi-våbener må have været beregnet til at blive afsat til interesserede – fyrster, adelige, gejstlige, velhavende borgere – snarere end at have været til kompilatorens personlige brug. Sandsynligvis var herolder involveret i tilblivelsen af nogle af dem. Det er ikke udelukket, at en og anden herold selv kan have haft kunstneriske evner. Ellers må det have været professionelle malere og illuminatorer, der fik opgaven at gengive våbenerne. *Radu Lupescu* har lokaliseret to værk-

steder i Transsylvanien, i det nuværende Rumænien, der leverede skulpturelt udformede våbenskjolde til anbringelse på kirker, slutsten, fornemme huse, bymure og gravmæler fra 1400-tallet. *Anne-Sophie Besse-ro-Lagarde* skriver om de mange tusinde våbengengivelser, der blev brugt i forbindelse med den franske dronning Anne af Bretagnes bisættelse i 1514 og ved hendes gemal Ludvig XII's året efter. Våbener blev placeret ved den afdødes *castrum doloris*, "chapelle ardente", langs ligtogets rute, i kirkenes kor, og ikke mindst på fakler og vokslys. Fyrsters og højadeliges "pompes funèbres" øvede en stærk suggestiv virkning ved brug af heraldiske symboler. Våbenerne blev gengivet på karton, metal, som broderier m.m.

Ill. 3. Kopi af våbenbrev for klædehandlerne i London, Company of Drapers, bevidnet af en notar i nærværelse af Garter King of Arms den 11. marts 1439. London Drapers' Company.
Notarial certified copy of the grant of arms to the London Company of Drapers, 1439.

Det beskæftigede mange forskellige kunstnere og håndværkere. Kendte malere blev engageret til at gengive våbener, der skulle bruges ved kongelige begravelser. *Tanja Jones* demonstrerer ved hjælp af 1400-tallets store medaljører Pisanello, hvordan heraldikken i medaljer bidrog til at understrege herskerens identitet, autoritet, legitimitet og dynastiske aspirationer. *Alessandro Savorelli* definerer med eksempler på værker udført af det florentinske kunstnerdynasti Della Robbia

den stilistiske udvikling fra gotik til renæssance i første halvdel af 1400-tallet til midt i 1500-tallet som klassisk naturalisme. De elegante terrakottaarbejder med heraldiske motiver i skulpturel form kom på afgørende måde til at præge den kunstneriske smag i Firenze og Toscana. I dag har man kendskab til ikke færre end 500 "robbianske" værker. Den moderate klassisk-naturalistiske stil satte sig også spor i andre kunstneres heraldiske frembringelser, f.eks. af Donatello

og Filippo Lippi. *Jean-Christophe Blanchard* biograferer en mand, Georges Gresset, der var knyttet til hertugen af Lothringens hof. Fra 1523 var han ansat som maler, men fra 1539 og til hertugens død i 1544 var han den herold samtidig med, at han løste kunstneriske opgaver. Derefter fortsatte han alene som maler ved hertughoffet. Han er således et eksempel på, at funktionen som herold og en karriere som kunstner kunne forenes i én person. Men det er karakteristisk, at dette for alvor først bliver praksis på et relativt sent tidspunkt. Lothringen var i høj grad et område præget af heraldisk kultur. Bevarrede regnskaber nævner flere kunstnere, der fik heraldiske opgaver ved det hertugelige hof. Der kendes ikke med sikkerhed heraldiske arbejder fra Gressets hånd, men forfatteren mener at kunne pege på illustrationer med heraldisk indhold, som må kunne tilskrives ham. Han kunne have været heraldisk medarbejder på en armorial med våbener for personer, der var blevet adlet i Lothringen, bl.a. i den periode efter 1545, da Christine af Danmark, enke efter hertug Frans og datter af Christian II, var regent.

De korte, indsigtsfulde og velillustrerede artikler giver læseren et levende indtryk af, hvordan viden om heraldik og heraldiske sædvaner i middelalderen og nyere tid i mange henseender var et alment udbredt fænomen og et vidnesbyrd om, i hvor høj grad heraldik blev anvendt og forstået som et led i den almindelige kommunikation.

For mig personlig har det været en tilfredsstillelse at konstatere, at navnlig det kejserlige kancellis udstedelse af våbenbreve i middelalderen ikke involverede herolder. Det samme resultat var jeg kommet frem til

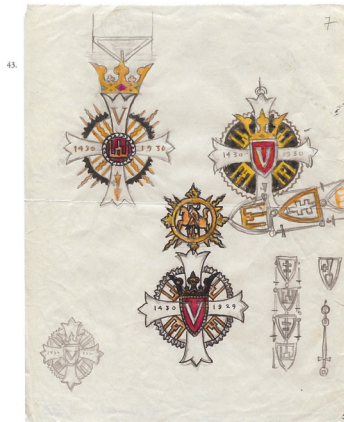
under min systematiske gennemgang af adels- og våbenbreve udstedt af danske konger fra Erik af Pommern til Christian III, se min udgave *Adels- og våbenbreve udstedt af danske (unions-)konger indtil 1536*, København 2007, side 24f. Selv om kongerne i denne periode havde herolder, var det ikke i et eneste tilfælde muligt at finde vidnesbyrd om herolders medvirken ved brevudstedelsen. Derimod var det tydeligt, at de danske kongers kancelli havde administreret våbenbrevsudstedelse på lignende måde, som det foregik i kejserens kancelli.

Nils G. Bartholdy

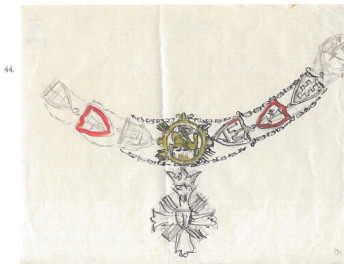
100-årsjubilæum for Litauens nationalbibliotek med verk om Mstislavas Dobužinskis

Mstislavo Dobužinskio heraldika: ne tik mokslas, et ir menas/ Mstislavas Dobužinskis's Heraldry: Not Only a Science; It Is an Art. Vilnius, 2018. ISBN: 9786094051715. 232 s. 32,20 €.

I kølvandet på fejringen af Litauens 100 år som selvstændig moderne nation, fejrer det litauiske nationalbibliotek i 2019 sit 100-års jubilæum, blandt andet ved udgivelsen af dette værk, der både er på litauisk og engelsk, om scenografen, grafikerens, maleren, heraldikeren og vexillologen Mstislavas Dobužinskis (1875–1957), hvis arkiv findes i nationalbiblioteket. Dobužinskis – og især hans virke som heraldiker – er stort set glemt i dag, og bogen her er et bidrag til at trække ham frem fra glemslen. Historikeren Agnė Rai-

Vytauto Didžiojo ordino
ekzist., apie 1938
Sketches of the order of
Vytautas the Great, ca
1938

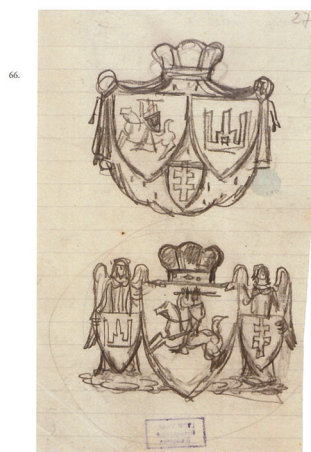

Vytauto Didžiojo
ordino su grandine
ekzist., apie 1929
A sketch of the order of
Vytautas the Great with
the chain, ca 1929

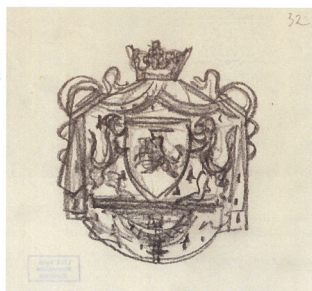
laitė-Bardė, formand for den litauiske heraldiske kommission og det litauiske præsident-embedes heraldiske konsulent, breder i fire artikler Dobužinskis' virke som heraldiker ud med talrige eksempler hentet fra hans righoldige arkiv. Dobužinskis, der var af gammel litauisk adel, var aktiv omkring skabelsen af Litauens statskendetegn, nationalvåbenet og flaget. Først i 1929, elleve år efter selvstændigheden i 1918, blev der nedsat en kommission, der skulle give forslag til et endeligt litauisk nationalvåben og flag, så de mange forskellige versioner af begge kunne reguleres. I den første artikel skildres Dobužinskis' liv og virke og de tre spor, som resten af bogen er bygget over; Dobužinskis arbejde med at finde frem

til et statsvåben for det moderne Litauen, baseret på den historiske heraldiske arv fra middelalderens litauiske storfyrstendømme, arbejdet med nationalflaget og endelig Dobužinskis måde at anvende heraldik på i andre kunstneriske sammenhænge.

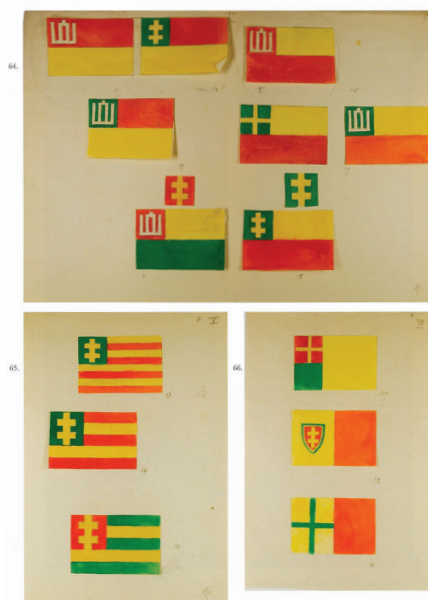
Derpå følger tre kapitler, der hovedsageligt viser Dobužinskis egne skitser og kilde-materiale fra komiteens arbejde. Det litauiske nationalvåben, en ridder til hest, der kendes fra 1300-tallet, kaldes *Vytis*, og Dobužinskis lavede en lang række udkast til våbenet med rytteren og to andre nationale symboler, Gediminas søjler, et bomærkeliggende symbol, og Jagiello-korset. Interessant for danske læsere er, at Dobužinskis

66.

Lietuvos didžiojo herbo eskizai,
1930–1934
Several sketches of the greater
coat of arms of Lithuania,
1930–1934

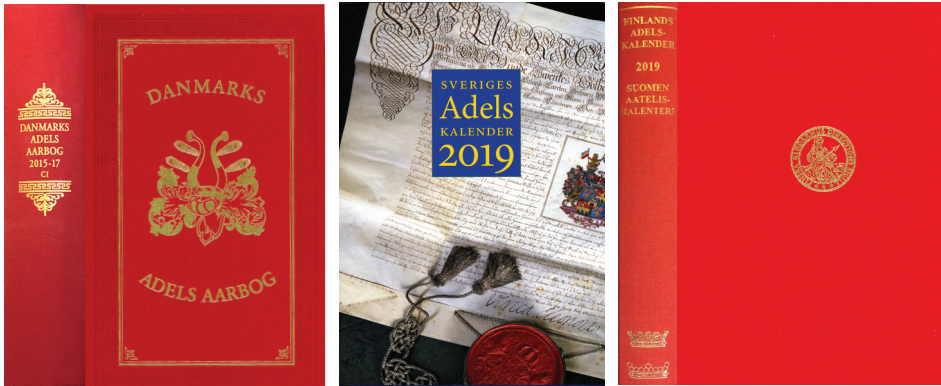
68.

66.

korresponderede med Poul Bredo Grandjean i spørgsmålet om nationalvåbenet. Ved Litauens selvstændighed havde landet antaget en trikolore i gult, grønt og rødt. Dobužinskis kritiserede dette flag for at være ahistorisk med svag symbolik og for at være uæstetisk, og han lavede talrige forslag til et andet litauisk flag. Bogen afsluttes med et afsnit om anvendt heraldik, og Dobužinskis brugte heraldiske motiver i mange sammenhænge; frimærker, plakater, logoer, interiør-design, glasmalerier og ikke mindst ordens-tegn.

Bogen er rigt illustreret med Dobužinskis' skitser, og det er spændende at se de forskellige udkast til udformningen af et moderne statsvåben. Bogens helt store styrke er, at teksten er på både litauisk og engelsk. Havde det ikke været tilfældet, ville jeg næppe have vidst noget om Mstislavas Dobužinskis, som fortjener at få sit heraldiske virke trukket frem fra skyggen.

Ronny Andersen

To røde og en blå

Mogens Kragssig Jensen (red.): *Danmarks Adels Aarbog 2015–2017*, 101. årgang, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2018, ISSN 0084-9561, 693 s. DKK 1600,–

Marianne Setterblad (red.): *Sveriges Ridderskap och Adels kalender 2019*, 108. årgang, Riddarhuset (Sverige), Stockholm 2018, ISBN 978-91-639-8516-4, ISSN 0347-9633, 1052 s. SEK 890,–

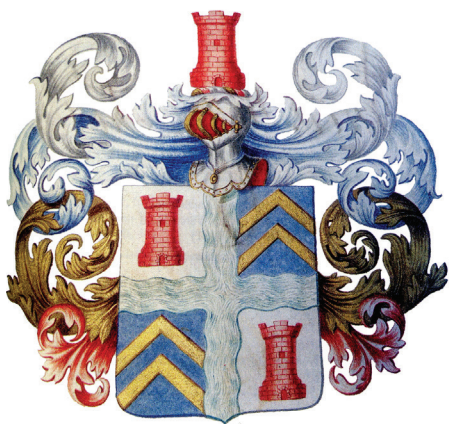
Johanna Aminoff-Winberg (red.): *Finlands Ridderskaps och Adels kalender 2019 Suomen Ritariston ja Aatelin kalenteri*, 42. årgang, Finlands Riddarhus, Helsingfors 2018, ISSN 0789-3175, 584 s. € 90,80 – 134,95 – 144,¹⁰

Hvert tredje år utgis adelskalendre for den danske, finske og svenske adel. Disse inngår i en efter hånden svært lang serie med utgivelser og opptar i utgangspunktet de nu-

levende adelige medlemmer av en rekke slekter som har gjort seg bemerket i det enkelte lands historie, men også i nordisk sammenheng.

Den genealogiske siden av kalendrene skal ikke berøres her utover et par korte bemerkninger. Det er i forkant av publiseringen gjort et nitidig arbeid av redaktøren/redaksjonen for å kontrollere at alle opplysninger er korrekte. Det er et Sisufos-arbeid å få alle opplysninger helt korrekt og det vil derfor være enkelte feil å finne her også. For å gi et inntrykk av omfanget kan nevnes at Danmarks Adels Aarbog omfatter i overkant av 7000, Sveriges Adelskalender ca. 27000 og Finlands adelskalender ca. 6800 personer fordelt på hhv 186, 661 og 175 slekter.

Av mer heraldisk interesse er den store mengden våpen som presenteres i de foreliggende verk. Siden ny-adling ikke lenger er mulig i de nordiske land, er adelen en sluttet krets og antallet slekter kan kun gå en vei – nedover. Eneste modifikasjonen er

WERENSKIÖLD
1697 og 1717

Ill. 1. Werenskiöld. Våpenet er gjengitt efter adelspatentet fra 1697.

Armorial achievement from Danish Register of Nobility from 1697. RA. DK. A 102-2. Christian Vs adelige Patenter 1670-1698. Werenskiöld.

noen grener av det danske kongehuset, samt noen få svenske slekter som skulle vært introdusert tidligere men først i nyere tid er kommet på plass. De gjengitte våpnene er i all hovedsak våpnene til de fortsatt levende slekter. Ønsker man å se våpnene til utdødde adelsslekter fra Danmark, Finland og Sverige må man søke etter dem i mer eller mindre lett tilgjengelige våpenbøker. Sveriges Riddarhus publiserer efter planen i løpet av året et 3-bindsværk med samtlige våpen som har vært introdusert på Riddarhuset, slik at tilgjengeligheten til også utdødde slekters våpen øker markant.

Våpen gjør seg best når de er gjengitt i en viss størrelse og da særlig våpen som har en mengde detaljer og en komplisert struktur. Her har årboksredaksjonene gjort ulike valg.

I Danmarks Adels Aarbog benyttes nytegningene av samtlige våpen som den heraldiske kunstneren Ronny Andersen har utført for Den danske adelsforening på vegne av årboken. Hans tegninger erstatter tidligere våpentegninger utført i sort/hvitt som strektegning av Aage Wulff og Fr. Britze. Av samtlige bøker er det hans tegninger som har et format som gjør at våpnene kommer til sin rett. Man skal imidlertid være klar over at her er det hjerteskjoldet eller stamvåpenet som er presentert sammen med den tilhørende rangkrone, og ikke det fullstendige adelsvåpenet. For de fullstendige våpnene er fortsatt Storcks *Dansk Våbenbog* kombinert med Thiset & Wittrups *Nyt dansk Adelslexikon* kilden. Den del av Danmarks Adels Aarbog som spesielt skal fremheves og berømmes er den store avdeling med historiske artikler og fullstendige stamtavler. I denne årgangen bringes bl.a. en stamtavle over slekten Werenskiöld som finnes i Norge, Danmark og Østerrike som slutter seg til rekken av store og omfattende stamtavler over den danske adel enten det dreier seg om nulevende eller utdødde adelsslekter. I denne årboken er det også en grundig og interessant artikkel av Kirsi Salonen om danske adeliges søknader til det pavelige pönitentiat i senmiddelalderen.

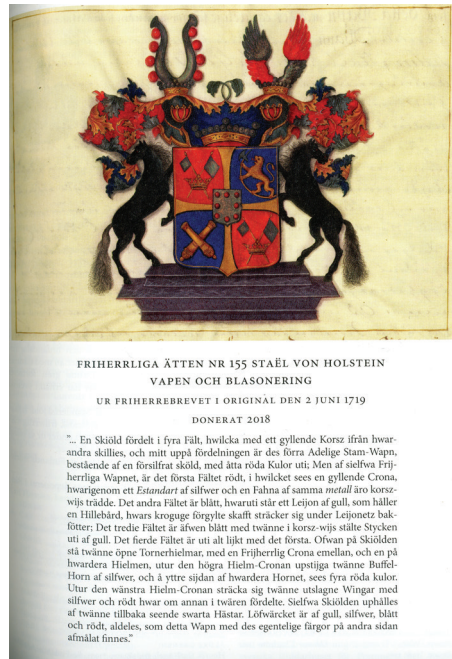
I en periode har Sveriges Adelskalender hatt tilsvarende relativt store våpengjengivelser av stamvåpnene digitalt tegnet av Otto von Schwerin, men har gått over til å vise komplette våpen fra Klingspor og Stiernstedts *Sveriges Ridderskaps och Adels Wapenbok* (1857–1879) og supplert med våpengjengivelser fra Klingspors *Baltisches Wappenbuch* (1882), fra *Ointoducerad adels*

kalender (1886) og i ett tilfelle fra våpenplaten på Riddarhuset. Særdeles prisverdig er det at redaksjonen dessuten presenterer 12 komplette våpen med blasoneringer fra de originale våpenbrevene. Siden det er blasoneringen, våpenbeskrivningen, som definerer våpenet (og at det er et våpen) er det særdeles gledelig at ihvertfall blasoneringen av noen våpen presenteres sammen med den opprinnelige våpentegningen.

I den finske adelskalenderen har man også forlenget bevegelse seg over til farvegjengivelse av våpnene. Her er alle illustrasjonene hentet fra G. F. Granfelts *Finlands Riddarskaps och Adels Vapenbok* (1889) og som er de par excellence mest benyttede våpentegningene for den finske adel. Redaksjonen gjengir her våpnene større enn hva som gjøres på andre siden av Bottniska viken, men også her kunne våpnene med fordel vært fremstilt i et større format når de gjengis med fullstendige attributter. Årets kalender har et bedre trykk enn den foregående og det noteres at årets utgave er trykket i Tallinn.

Disse publikasjonene er av stor kulturhistorisk betydning og med tanke på heraldikken også av historisk og kunsthistorisk betydning. Vi skal være takknemlig for at de respektive ridderhus og adelsforeninger sørger for den faste publisering av verkene. Det er selvsagt alltid rom for forbedringer som vist her, men bare det faktum at de finnes er et stort og viktig bidrag til den samlede kunnskap om adelen og dens heraldikk i Norden.

Siden siste runde med adelskalendre har totalt 5 slekter dødd ut og i tillegg kommer 3 slekter som bare lever videre på spinnesi-

Ill. 2. Våpen og blasonering Staël von Holstein. *Armorial achievement and blason for Staël von Holstein. Sveriges Adelskalender.*

den og dør ut med denne generasjonen. På avgangslisten dukker det regelmessig opp svært kjente slekter.

Alle tre adelskalendrene kunne med fordel gjengitt våpnene i større format. Mest kritisk er dette for den svenske, tett fulgt av den finske. Om man kun benytter slektens stamvåpen eller viser det fulle våpenet er en smakssak, men uansett må de gjengis i en størrelse som gjør det mulig å nyte våpnenes detaljrikdom.

Som nevnt over er blasoneringen en vesentlig del av våpenskjoldet. Det hadde vært et kulturhistorisk løft om de respektive re-

daksjoner hadde innsatt blasoneringen i oppslaget på den enkelte slekt. De originale våpentegningene kunne også gjengis, men dette er en avveining mot den umiddelbare sammenligningsmulighet mellom våpnene når helheten er tegnet av en og samme heraldiske kunstner. I så måte ville det være fordelaktig om alle våpen fikk sin blasonering publisert og at man hadde et utvalg av slekter hvor man presenterte våpenet fra våpenbrevet. Denne variasjonen av våpen som presenteres er viktig fordi heraldikk er en levende kunstart og et våpen kan tolkes noe anderledes fra slektsledd til slektsledd og fortsatt være det samme våpen. Våpenet ligger i blasoneringen, den kunstneriske tolkningen i våpentegningen.

Kaare Seeberg Sidselrud

Ill. 1. Antti Matikkala. Foto: Laura-Kaisa Maijala 2017.

Antti Matikkala (13.11 1979 – 14.1 2019)

Ett telefonsamtal från vännen Wilhelm (Brummer), ett meddelande som man aldrig förväntar sig att mottaga, att vännen Antti är borta. Ofattbart och utan orsak. Plötsligt står allting stilla, inte omvärlden men nog jag och många till, vänner och kolleger. Det var ju bara så sent som två dagar innan jag hade mottagit ett meddelande med några bifogade bilder från Antti i vår nästan dagliga korrespondens varvad med telefonsamtal. Antti tog kontakt med mig redan år 1997.

Han hade hört talas om mig och anmälde sitt intresse för faleristik, läran om ordnar och utmärkelsetecken.

Det kommer att vara tyst. Inga regelbundna telefonsamtal som inleddes med ett kärnfullt *Tervehdys!* (övers. *Var hälsad*) och så direkt till saken. Samtalen blev många, inte minst när projektet med Finlands Vita Ros' och Finlands Lejons ordnars historik påbörjades år 2014. Tanken att utge en historik till 100-årsjubileet hade undertecknad

Ill. 2. Antti Matikkalas vapen, formgivet av Ronny Andersen 2010 efter en Anttis egen idé år 1999.
Antti Matikkala's Coat of Arms painted by Ronny Andersen in 2000 based on Antti's own idea from 1999.
 Foto: Ronny Andersen.

initierat redan år 2008. E-posten blev en nästan daglig kommunikationsform under de senaste åren.

Antti Matikkala tog studenten år 1998. Därefter följde avtjänandet av värnplikten vid Kainuu (Kajanalands) brigad i Kajana och han utdimitterades från reservofficersskolan som fänrik år 1999. Därefter vidtog studierna vid Helsingfors universitet. Sin pro gradu (för fil. kand.-examen) om tankar kring det statliga belöningsystemet i England och Frankrike ca 1660–1700 lades fram i mars 2003 vid humanistiska fakulteten i allmän historia med undertecknad som särskilt inkallad opponent. År 2002(–04) blev han första gången ordförande i Heraldiska Sällskapet i Finland, 22 år gammal,

men på grund av sin Englandsvistelse måste han avstå (år 2018 återinträdde han på nytt som ordförande). Under sin tid vid Cambridge universitet – Trinity College – doktorerade han år 2007 med nedan nämnda arbete. Han var 2005–2006 ordförande i Cambridge University Heraldic and Genealogical Society. Åren 2009–2012 var han knuten som forskare för vidare studier vid the Helsinki Collegium for Advanced Studies. Han var även medlem av Statens heraldiska nämnd (vid Riksarkivet) från år 2013 och medlem av Societas Heraldica Scandinavica styrelse från år 2009. Ledamot av Prix Gustaf von Numers' prisnämnd år 2013. I Prix Arvid Berghmans prisnämnd invaldes han år 2015 som finsk representant. Bland

övriga medlemskap kan nämnas Finlands krigshistoriska kommission (Suomen Sotahistorian Komissio) och speciella medlemskap som en 'Freeman of the City of London' och en 'Liveryman of the Worshipful Company of Scriveners' i England. Han var sedan år 2010 associerad medlem och sedan år 2016 ordinarie ledamot av Académie Internationale d'Héraldique.

Anttis doktorsavhandling *The Orders of Knighthood and the Formation of the British Honours System, 1660–1760* (2008, 470 s.) om det brittiska ordensväsendets tillkomst och utveckling var en i många avseenden banbrytande analys och presentation hur riddarordnarna utvecklades mot bakgrunden av de sociala förändringarna i det engelska samhället. En analys av politiska, sociala och kulturella incitament blir en utveckling och ett komplement till Elias Ashmoles banbrytande ordensverk om Strumpebandsorden (och europeiska riddarordnar) från år 1672. Detta Anttis 'lärdomsprov' var ett gediget arbete som förutspådde kommande forskningsarbeten. År 2016 utkom en gedigen analys av hur Finlands överbefälhavare och sedermera president Gustaf Mannerheim dekorerade den finska generalskåren med utmärkelser åren 1940–45, följt året därpå av *Kunnian ruletti* (övers. *Hederns rulett*, 584 s.), vilken behandlade hur Finland belönade utländska medborgare åren 1941–44. Vårt lands speciella förhållande till Tredje riket och dess bundsförvanter återspeglas i hur ordnar utnyttjades för att i diplomatiskt och kulturellt hänseende vinna både politiska och ekonomiska förmåner under ett pågående krig. Boken är en av de första i sitt slag att analysera ingående hur

Ill. 3. Antti Matikkalas exlibris.
Ex Libris of Antti Matikkala.

ett belöningsväsende kan utnyttjas i internationellt sammanhang. Och så uppdraget att skriva *Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikunnat* (*Finlands Vita Ros' och Finlands Lejons ordnar*, 563 s.) historik inför 100-årsjubileet av Finlands Vita Ros' instiftande i år. Praktverket, vilket utkom år 2017, blev en likaledes skarpsinnig analys av det finska ordensväsendets utveckling mot bakgrunden av republiken Finlands tillkomst och fortsatta utveckling. Som sakkunnig och 'ett bollplank' var jag privilegierad att följa hans arbete.

Det finns bara en reservation från min sida i dessa tre ovan nämnda verk. Antti intresserade sig tyvärr bara lite för ensidigt på de högsta ordensgraderna (från kommendör upp till storkors) i sina böcker. De lägre graderna intresserade honom inte riktigt, tyvärr. Hans forskningsresultat hade kunnat vara ännu mer framstående, om han även hade intresserat sig för att analysera hur de

lägre graderna utdelades. Ett sådant perspektiv hade också gjort att utställningen 'Finlands ordnar 100 år' på Riksarkivet i Helsingfors (öppen till 31 december i år) hade haft förutsättningar att nå ut till en större allmänhet. Antti satte noggrannhet i redovisningen av forskningsresultaten före textens pedagogiska lättillgänglighet för en bredare publik.

Antti var produktiv, större och mindre artiklar för årsböcker, faktarutor i olika festpublikationer m.m. Ämnena var övervägande ordensinriktade, men i *Utmärkelsetecken på finska militärfanor och kommandoflaggor* (HT 11/106, ss. 241–71) och presentationen av Tarja Halonens vapen (HT 87/308, ss. 308–15) samt *Armorial bookplates by Gustaf von Numers* (The Bookplate Journal. New Series 2014) kom han in på heraldikens område. Sedan år 2006 uppgår hans tryckta alster till 89 nummer samt 24 tidningsartiklar. Som föredragshållare var han flitigt anlitad såväl i Finland som utomlands och ställde alltid upp när någon bad om ett föredrag. På grund av sin unga ålder hann inte Antti bli uppmärksammas, men bland internationella utmärkelser återfinns t.ex. *Prix Walburga von Habsburg Douglas* år 2010, vilket gavs för hans doktorsavhandling.

I september 2011 arrangerade (för särskilt inbjudna) Finlands Vita Ros' och Finlands Lejons ordenskansli i samarbete med Helsingfors universitet och Riksarkivet ett sym-

Ill. 4. Brödrskapet La très ancienne et très honorable Confraternité d'Héraldique et Dégustation, instiftat i Stuttgart. Sunil Saigal 2012.
The Fellowship La très ancienne et très honorable Confraternité d'Héraldique et Dégustation, founded in Stuttgart. Sunil Saigal 2012. Foto: Sunil Saigal.

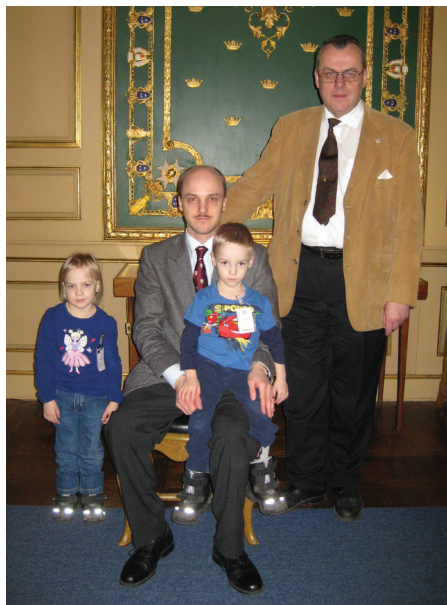
Ill. 5. President Sauli Niinistös serafimersköld. Målad av vapenmålare Leif Ericsson.
President Sauli Niinistö's stall plate of the Order of the Seraphim. Painted by Armorial Painter Leif Ericsson. Foto: Kungl. Maj:ts Orden/Leif Ericsson.

posium *The Honour of Diplomacy – The Diplomatic Use of the Honours System*, för vars vetenskapliga upplägg Antti svarade. Till sammans med Wilhelm Brummer arrangerade han i Collegium Heraldicum Fennicums regi samma år den 6. nordiska heraldikkonferensen i Helsingfors (HT 11/104, ss. 169–75) och utställningen *Person- och släktvapen i Finland* (Henkilö- ja sukuvaakunat Suomessa) på Finlands Riksarkiv 24.5–16.12 2011. Utställningen kompletterades av en publikation med samma namn, redigerad av dem båda, vilken utgör ett modernt grundverk om heraldik och vapenforskning i Finland. Redaktörerna skrev själva en tredjedel av artiklarna. En svensk

utgåva planerades men har tyvärr ännu inte realiserats. Antti gjorde förslag till ett serafimervapen för Finlands president Sauli Niinistö år 2013, vilket slutgiltigt antogs av presidenten år 2015. För idén svarade Antti och för den konstnärliga utformningen vännen Ronny Andersen.

Antti var, trots sina unga år, i många avseenden en gentleman av den brittiska stammen med sinne för en torr humor, ofta kompletterad, efter en liten konstpaus, med ett enda ords innebörd träffande mitt i prick. I sällskap var han alltid uppskattad och kunde alltid komplettera med fakta när det begav sig. Men det fanns även en annan sida hos honom. Hans framgångar som forskare kunde göra honom krävande mot sin omgivning, och han visste hur han ville att saker skulle genomföras. Han var snarare en briljant ensamforskare än en som byggde upp forskningsgrupper och akademiska nätverk. Vid sidan av sitt forskningsarbete byggde han snabbt upp ett betydande bibliotek omfattande riddarordnars och belöningsväsendets historia, historia allmänt men också heraldik och genealogi. En samlare i ordets egentliga mening var Antti inte men han hade ekonomiska resurser att kunna förvärva en hel del intressanta och sällsynta ordnar och utmärkelsetecken. Förhoppningsvis skall biblioteket kunna hållas intakt och finna en värdig plats.

Jag skulle komma att ha förmånen att få följa honom i över tjugu år. Hans målmedvetenhet och inriktning var klar. De många och långa samtalen var alltid givande och inspirerande. Likaså var Antti alltid noga med att fästa ens uppmärksamhet på nyutkomna böcker eller artiklar, vilka han visste

Ill. 6. Besök på Kungl. Maj:ts Orden med Laura och Elias, Stockholm 17.11.2011, Vasaordens sal. Tom C Bergroth till höger.

Visit to the Chancellery of the Orders of His Majesty The King: Antti with the children Laura and Elias, Stockholm, 17.11.2011, The Hall of the Order of Vasa. Tom C. Bergroth to the right. Foto: Privat.

kunde intressera en eller tangerade mina egna forskningar. Våra tankar går till hustru Mira och tvillingarna Elias och Laura som mist en make och en omtänksam far. Ett önskemål som framförts är att kolleger, vänner och bekanta skulle sätta till pappers det man minns av Antti så att barnen lite längre fram skall kunna få en bild av vem deras Pappa var. För min egen del har det arbetet inletts med intentionen att kunna överlämnas om några år som ett minne av vännen Antti. Requiescat in pace.

Tom C. Bergroth

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i ét eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m, men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 ½ linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). *Referencer og litteratur* samles efter artiklen eller indsættes evt. i *Noter*. Egentlige artikler skal være forsynet med et *abstract* på engelsk. Normalt skal dette være på 100–200 ord – ca ½ trykside. I tillæg til dette sammendrag skal der foreligge forslag til nøgleord (*keywords*), dog ikke flere end max. 5–10 ord pr. artikel.

Artikler og anmeldelser sendes elektronisk tillige med en udskrift på papir. Det digitale materiale kan om nødvendigt sendes på CD/DVD. Den elektroniske tekst leveres som Word eller RTF. Hvis tekst og billeder tilsammen har en datamængde på under 20 MB, kan det digitale materiale dog sendes som e-post. Den elektroniske tekst bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. I den elektroniske tekst må der ikke bruges automatisk orddelingsfunktion eller tabulator ved linjeskift. Der må ikke forekomme blanke linjer mellem afsnittene. Der skal bruges automatisk funktion til slutnoter. I papirudskriften kursiveres titler på bøger og tidsskrifter, der henvises til, og forfatternavn, titel og udgivelsesår og -sted anføres.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatternes navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, året på titelbladet og eventuelle ISBN/ISSN-numre. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Billeder. Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med, at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på engelsk. Brugsret til billeder skal være afklaret af forfatter og fotograf/rettighedshaver og skal oplyses samtidig med indsendelse af manuskript med illustrationer.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt, får forfatteren som korrektur den af redaktionen bearbejdede tekst. Forfatteren kan ikke påregne at få korrektur af den satte tekst. Derefter kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvingende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Societas Heraldica Scandinavica forbeholder sig som udgiver af Heraldisk Tidsskrift retten til at publicere sammenfatninger af artiklerne på selskabets hjemmeside og i internationale forskningsdatabaser. Societas Heraldica Scandinavica forbeholder sig endvidere retten til at genpublicere de trykte artikler på selskabets hjemmeside under "open access" principperne efter en vis karenstid.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien Heraldiske Studier. Heraldisk Selskabs hjemmeside er på adressen: www.heraldik.org

Heraldisk Selskabs styrelse

FORMAND: Rådman, adj. univ.lektor, jur.dr. Martin Sunnqvist, aih, Örjagården, Örja byväg 11 A, SE-261 51 Landskrona, Sverige – sunnqvist@heraldik.org

NÆSTFORMAND/REDAKTÖR SKANDINAVISK VAPENRULLA: Heraldisk konsulent, kgl. våbenmaler, cand.mag. Ronny Andersen, AIH, Christiansborg Ridebane 2, st. th., DK-1218 København K, Danmark – andersen@heraldik.org

KASSERER: Underdirektør, Ph.D. Niels Arne Dam, Danmark – dam@heraldik.org

REDAKTÖR HERALDISK TIDSSKRIFT: Seniorrådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, AIH, FSA Scot, Norge – sidselrud@heraldik.org

WEBREDAKTÖR: Fil.stud. Jens Christian Berlin, Sverige – berlin@heraldik.org

REDAKTÖRER ELEKTRONISK NYHEDSBREV: Ronny Andersen og cand.mag. et art. Carl-Thomas von Christiernson, Danmark – christiernson@heraldik.org

Ortopædkirurg, dr. med. Halldór Baldursson, Island – baldursson@heraldik.org

Fhv. heraldisk konsulent, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Danmark – bartholdy@heraldik.org

Teol.stud. Claus K. Berntsen, Sverige – berntsen@heraldik.org

Heraldisk rådgivare, fil.mag. Wilhelm Brummer, aih, Finland – brummer@heraldik.org

Forsker, Ph.D. Øystein Ekroll, FSA, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbejder (NDR), Norge – ekroll@heraldik.org

Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, AIH, FRHistS, Danmark – kurrild-klitgaard@heraldik.org

Ph.D. Antti Matikkala (+) , AIH, FSA, FRHistS, Finland

Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Danmark – moller@heraldik.org

Kgl. ordenshistoriograf, museumsintendant, amanuens, fil. kand. Christian Thorén – thoren@heraldik.org

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 119

Heraldisk konsulent, kgl. våbenmaler, cand.mag. Ronny Andersen, AIH – andersen@heraldik.org

Fhv. heraldisk konsulent, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, AIH, Danmark – bartholdy@heraldik.org

Amanuens, ordensintendant, fil.kand. Tom C. Bergroth, AIH – tom.bergroth@turku.fi

Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, AIH, FRHistS – kurrild-klitgaard@heraldik.org

Assisterende direktør, Ph.D. Audun Lem – Audun.Lem@fao.org

Seniorrådgiver, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, AIH, FSA Scot – sidselrud@heraldik.org

Rådman, adj. univ.lektor, jur.dr. Martin Sunnqvist, aih – sunnqvist@heraldik.org